

KRIJGSGESCHIEDKUNDIGE STUDIE OVER DE VERDEDIGING
DER BATAAFSCHE REPUBLIEK IN 1799,

DOOR

G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN.

(Vervolg van N°. 3, bladz. 174.)

II. VAN MEI—HALF JULI.

Met de *augmentatie* werd goed voortgàng gemaakt. Reeds den 29sten April werd het Decreet van het V. L. door het U. B. afgekondigd, met besluit het te stellen in handen van den A. v. O., »om met betrekking tot de wijze waarop aan hetzelfde executie zou kunnen en behooren te worden gegeven, dit Bewind met terugzending te dienen van consideratiën en advies zonder resumtie;» en na dit ontvangen te hebben, besloot het U. B. den 3den Mei:

1°. dat de aan te werven manschappen tot den compleeten voet der *augmentatie* behoorlijk gekleed, gewapend en geëquipeerd moeten zijn uiterlijk op den 1sten Sept. a. s., zullende omtrent de chefs of commandeerende officieren der korpsen, welke op dien tijd niet compleet zullen zijn en geene genoegzame bewijzen, dat zij te dien einde hun uiterste devoir hebben aangewend, kunnen produceeren, zoodanig worden gedisponeerd als bevonden zal worden te behooren;

2°. dat door den lande aan de respectieve korpsen zal worden goedgeaan voor de manschappen, welke boven den tegenwoordigen voet van organisatie zullen worden aangenomen: voor een fuselier f 60, voor een jager f 40, voor een kanonnier f 35, terwijl bovendien door den lande aan de Infanterie en Jagers de geweren en buksen zullen gefourneerd worden;

3°, 4°. en 5°. administratieve bepalingen;

6°. dat van ieder bataljon zoovele officieren en gemeenen op werving zullen worden gezonden, als de chef van hetzelfde zal noodig oordeelen, mits niet excedeerende het getal van 28 hoofden; zullende van deze eenige vertrouwde onderofficieren en gemeenen, met de noodige passen voorzien, kunnen gezonden worden in de aangrenzende Duitsche provinciën, welke door de Fransche troepen bezet zijn;

7°. dat geene andere dan gezonde, weerbare manschappen zullen mogen worden geëngageerd, niet jonger dan 16 jaren en niet onder dan 45 jaren,

niet kleiner dan 5 voet 1 duim voor de Infanterie en Jagers en 5 voet 4 duim voor de Artillerie, zullende het engagement kunnen geschieden voor den tijd van 2, 4 of 6 jaren;

8°. dat aan ieder bataljon, hetwelk vóór den 1sten Augustus a. s. op den voet van *augmentatie* compleet zal zijn, boven hetgeen in voege voorschreven zal worden goedgegaan, nog zal betaald worden eene gratificatie van f 3000 en aan dat, hetwelk vóór den 1sten September a. s. compleet zal zijn, f 2000;

. 12°. dat de A. v. O. zal worden geautoriseerd om de oude fortificatiewerken te doen verbeteren en nieuwe aan te leggen, alsmede om de magazijnen aan te vullen, de in dezelve voorhanden zijnde onbruikbare behoeften te verkoopen, enz.

Den 6den Mei werd de aanschrijving daaromtrent aan de commandanten der bataljons gericht, en hiermede nam de versterking dier bataljons een aanvang, waarvan de uitkomsten reeds vroeger zijn medegedeeld (1). Intuschen was den 4den Mei ook het »Reglement voor de Gewapende Burgermacht» door het V. L. aangenomen (2), en zoo meenden de uitvoerende en wetgevende machten genoeg te hebben verricht, om de levende strijdkrachten in voldoende toestand te brengen. We zullen later zien, dat zonder de hulp der Franschen de verdediging met de Bataafsche troepen en de Gewapende Burgermacht vermoedelijk met geen goeden uitslag zou zijn bekroond, en dat de laatste bitter weinig tot die verdediging heeft bijgedragen.

VON BIELEFELD zond over deze maatregelen de navolgende berichten naar *Berlijn*, die zooals vroeger vermeld is, hier eerst werden gelezen (3):

25 Avril. Le secours que le Ministre PIJMAN annonce attendre des gardes nationales ne répondra vraisemblablement pas à ses calculs. Quoique la première chambre législative ait adopté avant-hier les bases du plan d'organisation, dont j'ai parlé dans mon dernier rapport, la sanction de la seconde chambre reste toujours également incertaine.

Même des représentants, qui ont voté pour l'acceptation de ce plan, appréhendent qu'en cas d'un besoin réel son exécution ne serait que faiblement réalisée comme étant incompatible avec le caractère peu guerrier des Hollandais et le mécontentement presque général de la nation contre l'ordre actuel des choses.

. Les inquiétudes toujours renaissantes des attaques que son territoire pourrait risquer d'une manière ou d'autre par les Anglais, les Russes et surtout de la part de votre Majesté paraissent en effet être les vrais motifs de ces nouvelles mesures.

(1) *De Militaire Spectator* 1891, bladz. 428.

(2) *De Militaire Spectator* 1892, bladz. 3.

(3) Portefeuille Onctijferde brieven.

6 Mai. Le peuple regarde le règlement sur l'organisation de la garde nationale comme précurseur d'une attaque de quelque état étranger et a surtout grande appréhension que les 25.000 hommes de gardes nationales, que le Directoire Exécutif est intentionné de lever actuellement, ne se trouvent dans le cas de devoir résister aux troupes de Votre Majesté. Cette crainte s'augmente par le choix du local des mesures de défense que le Gouvernement commence à prendre. C'est du côté de *la Groningue* que celui-ci dirige ses principaux soins. Le Général DU MONCEAU, qui y commande, vient de passer quelques jours à *La Haye*. Deux demi-brigades bataves ont ordre de se rendre dans cette province et une compagnie d'artillerie légère part aujourd'hui d'ici pour la même destination. Cependant les inquiétudes du Gouvernement ne se portent pas uniquement sur les intentions présentes ou futures, supposées à Votre Majesté, et il paraît ne voir également pas d'un œil tranquille les nouvelles d'embarquement que l'on dit se faire à *Cronstadt*.

23 Mai. Comme tous les officiers supérieurs de ces corps (Gewapende Burgerwacht) sont à sa (U. B.) nomination et que ceux-ci ont la faculté de choisir les hommes, qui les composeront, sur la liste de tous les citoyens inscrits, il est à présumer qu'on aura soin d'en exclure les personnes suspectes au Gouvernement. J'apprends également qu'on est intentionné de n'employer autant que possible que des propriétaires, afin d'être plus assuré de leur intérêt à défendre la sûreté et la tranquillité intérieure.

Den 17den April, twee dagen na het indienen zijner voordracht aan het U. B. betreffende de noodzakelijke verdedigingsmaatregelen, schrijft PIJMAN aan DU MONCEAU en CROISSET, den Kolonel-Directeur der fortificatiën in *Groningen*: »Gij zult wel gelieven U op ontvangst dezes met den meesten spoed herwaarts te begeven tot het bijwonen eener conferentie betrekkelijk de defensie te lande.» In den nacht van 18 op 19 komt de koerier met die order te *Groningen* aan en onmiddellijk draagt DU MONCEAU zijn commando aan BONHOMME over en vertrekt hij naar *Den Haag*. Waarschijnlijk is, behalve door de twee bovengenoemden, aan die conferentie deelgenomen door den A. v. O., den A. v. M., DAENDELS, den Kolonel der Genie VAN HOOFF en de Luitenant-Kolonels der Genie GOCKINGA en VAN DER PLAAT, Directeuren van fortificatiën in het Frontier van den IJsel en het Departement van de Waal tot aan de Zuiderzee. Een verslag van de gehouden besprekingen is niet bewaard; toch blijkt uit verschillende stukken genoegzaam, wat er verhandeld is. Den 6den Mei schrijft DU MONCEAU uit *Groningen* aan VAN BOECOP, dat hij het commando weder op zich genomen heeft, en den 14den Juni dient hij eene declaratie in van f 375—15 en wel f 95—15 aan wagen- en scheepsvrachten en 14 dagen daggelden voor zich en zijn aide de camp à f 20 daags.

We zullen eerst de te dier tijde ingekomen berichten nagaan. Nauwelijks was DU MONCEAU uit *Groningen* vertrokken, of BONHOMME ontvangt den 20sten April van den Majoor TULLEKEN, die in *Coevorden* commandeerde, het navolgende schrijven:

Heden morgen heb ik een rencontre met een vreemdeling gehad, dewelke mij noch zijn naam, noch zijn woonplaats wilde openbaren, maar dewelke begeerde mij onder vier oogen te spreken, zeggende dat wanneer ik hem beloofde van er aan niemand iets van te zeggen (wjl wanneer het uitkwam, dat hij naar *Coevorden* was geweest en iets overgebracht had, hij dan een ongelukkig man was) mij het volgende zoude verhalen, welk verhaal ik echter gemeend heb ter kennis van U, Generaal, te moeten brengen en hetwelk dan hierop neerkomt.

Dat hij iemand was, die de tegenwoordige partij zeer sterk was toegedaan, en dat hij, ofschoon ik het misschien niet gelooven wilde, iemand was, die zeer goed wist, wat of er te *Lingen* omging, en dat hij mij vooral alle precauties tegen eene surprise recommandeerde, want dat hij zeker geïnformeerd was, dat de Engelsche en Russische expeditie tegen dit land was uitgerust, en dat de Erfprins zich te *Lingen* ophield, om den uitslag der expeditie af te wachten, alsmede dat hij zich dan, tegelijkertijd dat de vloot eene landing deed, met behulp van eene partij emigranten en misnoegden van *Coevorden* of van een ander fort op de grenzen bij surprise zoude zoeken meester te maken, en om zich voorzichtig hiervan te bedienen zeide hij, zoo was het plan om den een of anderen commandant, doch liefst dien van *Coevorden* door importante beloften zoeken over te halen van een schelm te worden en de plaats over te leveren, dan zoo indien dit niet lukken wilde, om dan andere plans bij de hand te nemen, om eene forteresse op dit frontier te bemeesteren. Al verder zeide hij, dat men een wakend oog op den adel en op de misnoegden, die zich op hunne buitenplaatsen ophielden, diende te hebben, want dat die, zoodra er eene landing plaats had, eene insurrectie zouden zoeken te bewerken, en dat deswegens vele adellijke lieden telkens naar *Lingen* gingen, om de noodige plans te smeden, en welke personen veeltijds hunne route over den *Hardenberg* en *Gramsbergen* namen, en dat eindelijk direct bij het doen van de landing zich eenige personen buitenslands of op de grenzen zouden voegen, en dat die zich Hunne Hoog Mogenden zouden noemen en dadelijk orders aan de commandanten der bataljons zouden zenden, om zich niet vijandelijk tegen de Engelschen en Russen te gedragen, met bijvoeging van eene proclamatie, waarin alle militairen en burgers vermaand worden, om zich bij den standaard van hunnen wettigen soeverein te voegen, dewelke was onwettig door vreemde wapenen uit het land gedreven of afgezet.

Doch wat of *Pruisen* betrof, zeide hij, dat men daar niet van te vreezen had, wjl dit volkomen alle onzijdigheid zoude in acht nemen, en op welke mogendheid men te *Lingen* ook geen staat maakte, dat hij tot den omkeer van zaken in dit land iets zoude contribueeren. En nadat hij mij dit alles gezegd had, verzocht hij mij niet op zijn naam te insteeren, maar dat hij mij, zoodra hij weder iets hoorde en als hij tot mij konde komen, mij dan nader zoude verwittigen, uit welken hoofde ik dan ook geresolveerd hebbe om dien persoon te laten vertrekken. Doch dewjl mij de gezegden van dien burger niet onwaarschijnlijk voorkwamen, te meer daar het rapport

niet voor geld geschiedde en ik door deze en gene lieden telkens geïnformeerd word van de vreeselijke correspondentie en passage over den *Hardenberg* en *Gramsbergen* naar *Lingen*, zoo heb ik geresolveerd, om die stukken kanon, die op de batterijen staan en de capitale wegen bestrijken, alsmede die, welke de bruggen dekken, te doen laden en wel uit hoofde, dat wij hier zoo weinig Artilleristen hebben, dat wanneer er eens reël eene surprise geëntameerd wierd, geen tijd zouden hebben om alles behoorlijk te laden. Wijders heb ik alle nachten een piket gecommandeerd en meer andere voorzorgen tegen eene surprise genomen. Dan ik moet U, Generaal, doen reflecteeren, dat er bijna niets in het arsenaal is, en dat, wat er nog voorhanden is, verspocht, vergaan en dus onbruikbaar. Vooral zijn er bijna geen vuursteen en die weinige, die er nog zijn, zijn onbruikbaar voor onze geweren; alsmede is ditzelfde defect omtrent de vuursteen op de *Bourtange*. Na mij in Uwe protectie te hebben aanbevolen, zoo verblijve met diepen eerbied

(Get.) D. TULLEKEN.

Dit schrijven, hetwelk in het archief DU MONCEAU voorhanden is, zal vermoedelijk wel naar *Den Haag* zijn opgezonden. De aanbrenger was, zooals wij later zullen zien, zeer goed op de hoogte der plannen van den Erfprins. Bijna zou men moeten vermoeden, dat hij tot diens omgeving behoorde.

Den 27sten April schrijft BONHOMME aan den A. v. O.:

Op den avond van den 19den dezer is een valsch alarm te *Delfzijl* en omliggende posten geweest, veroorzaakt door het verschijnen van een ongewoon getal kleine vaartuigen aan den mond van de Eems, welke 's avonds te 7 uur van de batterij te *Hoogehal* het eerst zijn ontdekt, en waarvoor \pm 3 uur later van het fregat de *Lynx*, vóór *Delfzijl* geposteerd, is geseind.

Ik heb informaties betrekkelijk dit voorval laten nemen, welke ik de eer heb U hiernevens te zenden en daarbij te observeeren, dat de eenige defensie te water op de Eems bestaat in het fregatje de *Lynx* van 10 stukken, hetwelk altoos vóór *Delfzijl* ligt en in 3 kanonbooten, dewelke somtijds gaan recognosceeren, maar veeltijds in de haven en op stroom vóór *Delfzijl* blijven liggen, gelijk zij o. a. zich werkelijk binnen de haven bevonden op den 19den dezer en niet vóór den 20sten 's morgens tusschen 10 en 11 uur zijn uitgelopen.

Het is geenszins van mijn departement om te kunnen beoordeelen of het fregat de *Lynx* altoos bepaald vóór de haven van *Delfzijl* moet blijven liggen, ook niet of de kanonbooten in staat zijn wegens hare constructie, om altoos te kunnen kruisen en om, één ten minste, altoos buiten onze batterijen tot een advertentiepost te blijven liggen; maar dit is zeker, dat indien er geene vaartuigen buiten de batterijen kruisen, en indien er geen wachtschip buiten de uiterste batterij blijft liggen, onze batterijen alsdan, in plaats van in cas van vijandelijke aannadering geadvertieerd te worden, dezelve het eerst zouden moeten adverteeren, hetwelk door de weinige kennis, die de militair te lande van het differente maaksel van

vaartuigen heeft, menigmaal te laat zal geschieden of geheel verkeerd, waaruit valsche alarmen ontstaan moeten, die ten uiterste nadeelig zijn, wanneer er, eindelijk een waar alarm voorkomende, de troepen en ingezetenen dezelve menigwerf nog voor een valsch alarm blijven houden.

Ik moet hier nog bij observeeren dat ik geloof, indien de vijand eene landing alhier wilde ondernemen, hij zulks geenszins zoude doen onder of in het gezicht der batterijen of van *Delfzijl*, maar buiten dezelve aan den zoogenaamden *Quelder* (1), dewelke voor platboomde vaartuigen overvloedige gelegenheid geeft tot het debarqueeren van troepen, zonder door de batterijen gezien te kunnen worden, waarom dan het onophoudelijk kruisen van daartoe geschikte vaartuigen en het plaatsen van een of meer wachtschepen buiten de batterijen tot vaste advertentieposten mijns bedunkens volstrekt noodzakelijk zijn.

Nog moet ik aanmerken, dat het garnizoen van *Delfzijl* niet toereikende is, om in cas van eene vijandelijke attaque een genoegzaam getal troepen te kunnen detacheren naar die plaats, alwaar men met eene landing zoude kunnen worden bedreigd, en dat wegens de distantie van die plaats van *Groningen* de troepen, uit laatstgemeld garnizoen tot secours aanrukkende, gevaar loopen, niet tijdig genoeg op de bedreigde of geattaqueerde plaats te arriveeren, waardoor eene versterking van troepen, om een gedeelte derzelve in de nabijheid van de noordkust dezer voormalige provincie te doen cantonneeren, zeer te wenschen is.

Ik vind mij verplicht, Burger Agent, deze mijne consideraties in absentie van den Luitenant-Generaal DU MONCEAU te Uwer kennis te brengen en U van onze ware situatie te moeten informeeren.

Vermoedelijk heeft BONHOMME van het inzenden van dezen brief aan den A. v. O. kennis gegeven aan zijn Divisie-Generaal; althans deze richt uit *Den Haag* den 30sten April het navolgende schrijven aan den A. v. O.:

Het gedeelte der kust van het Departement van de Eems, waarvan mij de verdediging tegen alle vijandelikheden is toebetrouwd, heeft mij genoodzaakt tot het nemen van eenen maatregel, welke ik in dezen als onontbeerlijk beschouw. De vijand landende langs de Westeer-Eems, en zoo het hem gelukte zich meester te maken van den dijk, zou het ons zeer moeilijk zijn hem te verjagen, om reden wij hem niet in front en in massa zouden kunnen aanvallen. Er zoude alzoo een detachement genoegzaam in sterkte en zoodanig geposteed moeten worden, dat het den voor ons voordeeligsten post onmiddellijk kon bezetten, intusschen het reservekorps aanrukte. Ik was bijgevolg voornemens de 6 compagnieën Grenadiers van de 2^e 1/2 brigade, die zich in dat Departement bevinden, 1 comp. Huzaren, 2 compn. Jagers en 1 escouade Rijdende Artillerie te *Appingadam* en environs te verzamelen, terwijl het corps de reserve te *Groningen* zou staan. Deze avant-garde moet ten minste door een Luitenant-Kolonel worden gecommandeerd, en ik

(1) Hiermede wordt het buitendijks aangeslibde land bedoeld aan de noordzijde van de provincie *Groningen*.

proponeer, Burger-Agent, daartoe den Luitenant-Kolonel, Adjudant-Generaal VICHÉRIJ. Door zijne keuze zoude men gedispenseerd zijn, een korps deszelfs chef te onttrekken.

Verzoeker mij dienaangaande met Uwe orders te willen vereeren.

Den 1sten Mei is de beschikking daarop van den A. v. O.: »Dewijl deze voorgenomen schikking moet worden beschouwd als te behooren tot die militaire operatiën, welke aan U zijn gedemandeerd, zoo zult Gij, Generaal, hetzelfde tot nader order wel gelieven te executeeren.»

Den 30sten April zendt BONHOMME uit *Groningen* een nieuw bericht aan den A. v. O.:

De Kapitein-Luitenant ter zee POOL, commandeerende 's lands gearmeerde vaartuigen op de Eems heeft den 25sten dezer 's avonds om 9 uur den commandeerenden officier te *Delfzijl* gewaarschuwd, dat er onder *Hooghalle* een Engelsche visscher ten anker lag, dewelke hem toescheen aldaar te peilen. Volgens rapport van genoemden commandeerenden officier en van de artilleristen op *Hooghalle* heeft dat vaartuig zich den 26sten 's morgens vroeg ten zuidoosten van die batterijen op de distantie van circa 16 à 20 minuten vertoond, vervolgens zeil gemaakt naar den kant van *Watum*, van waar het weder is komen opzeilen naar de *Hoogehal* tot dicht onder de batterijen aan het uiterste van het oostelijkste steenen hoofd, zijnde al dien tijd door het gemelde vaartuig gepeild, is vervolgens onder *Watum* ten anker gekomen en daarna naar zee gezeild. De kanonbooten waren op dien tijd niet buiten en konden destijds ook volgens zeggen van den zeekapitein wegens den sterken wind niet buiten komen, hebben daarna weder gekruist.

Den 26sten tegen den avond zijn zeven raschepen en een fregat ten noorden van de Paap ten anker gekomen. Ons wachtschip deed sein van vijand, waarop het garnizoen van *Delfzijl* en buitenposten, benevens de gewapende burgerij aldaar, den geheelen nacht onder de wapens zijn geweest. Den 27sten in den morgenstond hebben die schepen, waaronder twee gearmeerd, het anker gelicht en zijn voorbij *Delfzijl* gevaren naar *Emden*. Zij lieten alle de Engelsche vlag waaien. Volgens geruchten hadden die vaartuigen eenige honderd krijgsgevangenen aan boord, die, zoo men zegt, door den ambassadeur van *Pruisen* aan het hof van *Londen* als Pruisische onderdanen zouden gereclameerd zijn. Ook verzekert men, dat men te *Emden* kwartieren voor krijgsgevangenen in gereedheid brengt, en dat uit gemelde schepen gisteren nog niets gelost was, maar toen nog ter reede van *Emden* lagen.

Aan het Agentschap van Oorlog houdt men van snelle afdoening van zaken! Den 14den Mei legt de Directeur van het Militair Departement zijn Agent op de brieven van BONHOMME van 27 en 30 April het navolgende advies voor:

De Directeur enz. deze stukken geëxamineerd en daaruit gezien hebbende, dat gemelde Generaal-Majoor het als ten hoogste noodzakelijk beschouwt,

dat buiten de uiterste batterij een of meer wachtschepen geplaatst worden tot vaste advertentieposten, is van advies, dat bij den A. v. M. daarop behoorde geïnsteerd en hem tevens kennisgegeven, dat op den avond van den 19den dezer het wachtschip vóór *Delfzijl* circa 3 uren later had geseind dan de batterij te *Hoogehal*.

»Den 19den dezer» moet N. B. zijn »den 19den April». SPOORS antwoordt dan ook twee dagen later terecht, »dat die rapporten voorzeker anterieur zijn aan de gemaakte bepalingen in de conferentie met den Luitenant-Generaal DU MONCEAU over de defensie der Groninger kusten; de orders tot de differente positiën der vaartuigen op de Eems, in die conferentie beraamd, zijn eerst den 30sten dezer maand (lees: 30 April) afgevaardigd; en bij mij zijn tijdingen ontvangen van den commandeerenden officier van 's lands vaartuigen op de Eems, dat dezelve bereids den 8sten dezer maand de corvet de *Lynx* en den 11den d. a. v. alle de overige kanonneerbooten op de voor dezelve bestemde plaatsen zijn geposteerd.»

Aan het U. B. had SPOORS den 3den Mei bericht (1), dat hij den 29sten April aan de commandanten der respectieve reeden kennis had gegeven, dat in *Engeland* een embarquement plaats had, ten einde de gemelde commandanten zich tegen alle overrompeling zoude kunnen wapenen.

Den 13den Floréal (2 Mei) schrijft DARDENNE aan PIJMAN:

J'ai l'honneur de vous donner avis que le commandant de la place d'*Helvoetsluis* vient de m'informer, que le Général (?), qui commande dans la rade, l'a prévenu, qu'il avait vu paraître une escadre anglaise accompagnée de 200 batiments de transport.

Onmiddellijk wordt hiervan kennis gegeven aan DAENDELS en DU MONCEAU; doch 2 dagen later wordt weder aan den laatste geschreven: »Daar de informatiën, die mij door den Adjudant-Generaal DARDENNE wegens het verschijnen van een Engelsch eskader, een aanzienlijk getal transportschepen bij zich hebbende, zijn gegeven, abusief zijn bevonden, haast ik mij, U hiervan te informeeren, ten einde de troepen onder Uw bevel niet noodeloos worden gefatigeerd.»

Onder den indruk der bovenstaande berichten hadden de conferentiën der hooge militaire autoriteiten plaats gehad. We vernamen reeds, dat daarbij maritieme maatregelen waren vastgesteld, met betrekking tot de verdediging der Groningsche kusten (waarop later wordt teruggekomen).

Ook het vroeger reeds vermelde afzien van de Indische expeditie en de daarop gevolgde verplaatsing van troepen (2) moet als een gevolg der besprekingen in *Den Haag* worden beschouwd. Niet genoemd nog is daarbij de Rijdende batterij van CORDES, die uit *Den Haag* naar *Groningen* zou

(1) Buitengewoon secreet verbaal U. B.

(2) *De Militaire Spectator* 1892, blad. 633.

marcheeren, omdat daarvoor, ingevolge art. 118 der staatsregeling (1), eerst de vergunning van het V. L. moest zijn verkregen. Deze werd den 3den Mei verleend en bij besluit van het U. B. van 6 Mei bekend gemaakt. Het U. B. had evenwel in zijn besluit van 30 April omtrent die troepenverplaatsing eene reserve gemaakt betreffende het 1ste bataljon van de 4de en het 3de bataljon van de 6de $\frac{1}{2}$ brigade, die te *Amsterdam* waren. Daarover moest de A. v. O. eerst met DAENDELS raadplegen, zoodat aanvankelijk slechts naar het Departement van de Eems werden gedirigeerd het 1ste bataljon van de 6de $\frac{1}{2}$ brigade, de batterij Rijdende Artillerie en het regiment Huzaren. Van laatstgenoemd regiment schijnen twee eskadrons op voet van oorlog (op den veldvoet) te zijn gebracht en de twee overige tot een depot te zijn geformeerd. Althans den 9den Mei schrijft DU MONCEAU aan BONHOMME, dat de 8 fuseliercompagnieën van het 1ste bataljon der 6de $\frac{1}{2}$ brigade en de Kolonel QUAITA met het depot van zijn regiment (Huzaren) naar *Leeuwarden* zullen trekken en de compagnie Grenadiers van genoemd bataljon, met de Rijdende batterij en de 2 eskadrons Huzaren, op den veldvoet staande, naar *Groningen* zullen komen, alwaar zij nadere orders zullen afwachten (2).

Eene afdeeling Huzaren, die in *Groningen*, naar het schijnt, gebleven was onder den Ritmeester SEIJERLIN, werd al vast den 22sten Mei op *Leeuwarden* gedirigeerd.

De beide bataljons uit *Amsterdam* bleven achter. DU MONCEAU was hierover zeer ontstemd. Zoodra hij er kennis van kreeg, schreef hij aan PIJMAN (9 Mei):

Ik heb de eer U te doen opmerken, Burger Agent, dat ik in de onmogelijkheid gesteld ben maatregelen te nemen, zoolang mij die twee bataljons te *Groningen* niet zullen hebben gerejoigneerd; want zij moeten de reserve uitmaken, die ingeval van evenement gezamenlijk met de avant-garde het voordeel beslissen moeten; bijgevolg, Burger Agent! bid ik U (indien er geene veranderingen in het project van defensie zijn), mijne genomen maatregelen niet ten halve te laten.

Een derde maatregel, welke op de conferentiën in *Den Haag* werd vastgesteld, betrof den aanleg van versterkingen. VAN HOOFF had met elk

(1) *De Militaire Spectator* 1891, bladz. 73, regel 2—4 v. b.

(2) Over de behandeling dier troepen op marsch te *Zwolle* schreef DU MONCEAU den 3den Juni aan den A. v. O.: »Ik acht mij verplicht, Burger Agent, te Uwer kennis te moeten brengen, hoe de troepen, die door *Zwolle* hebben moeten passeeren, ellendiglijk (volgens rapport van den Generaal-Majoor VAN BOECOP) zijn gelogeerd geworden; namelijk op de steenen en op stroo in een affuitenloods, in de stadsmanege en op de wacht; kortom eene logeering, die meer geschikt was voor honden als voor menschen, hebben moeten ondervinden, al hetgeen weinig strekt tot animoeren voor 'slands dienst en veeleer afschrikt en mistroostig maakt in een oogeblik, dat men zoo veel volk behoeft.

Ik houd mij overtuigd, Burger Agent, dat Gij met mij al het gewicht zult gevoelen, dat hierin in 't vervolg worde voorzien, ten einde door zulke willekeurige handelwijze den ijver tot 'slands dienst geen verder nadeel worde toegebracht.

der Directeuren van fortificatiën voor de verschillende departementen voordrachten (1) opgemaakt, die in de volle vergadering werden besproken, en leidden tot eene splitsing der werken in die, welke 't meest noodzakelijk waren, en die, welke eerst later konden ter hand genomen worden.

Dientengevolge werd bij aanschrijving van 8 Mei VAN HOOFF door den A. v. O. geautoriseerd tot het doen aanleggen van de navolgende werken (2):

Het Departement van Wedde en Westwoldingerland.

1. Het acheveeren van het werk aan de *Bellingwolderzijl*;
2. het verhoogen van de batterij bij *Beerster Hamrik*;
3. het secureeren der *Beerster* en *Bellingwolderzijlen*;
4. het verhoogen der zeven batterijen achter de *Aa*;
5. het verhoogen van eenige werken te *Langakker-* en *Bonerschans*;
6. het bouwen van eenige houten loodsen en pulvermagazijnen;
7. het aanschaffen van palissaden en barrières voor de redouten te *Rooswinkel* en *Klooster Ter Apel*;
8. het beginnen te bouwen van casematten en formeeren van blindages te *Coevorden*;
9. het aanschaffen van de noodige palissaden en gordingen;
10. het aanmaken van wachthuizen;
11. het provisioneel aanleggen van 2 nieuwe posten aan de *Veenbrug*; zijnde dit bovengemelde hetgeen het eerst zal dienen te worden bij de hand genomen, zullende het volgende daarna ter executie gebracht worden, als:
12. het aanleggen van twee nieuwe intermediaire batterijen tusschen *Bellingwolderzijl* en de redoute aan de *Aa*;
13. het aanmaken van de noodige pulvermagazijnen en blindages te *Bourlange*;
14. het impassabel maken der vier passages tusschen *Rooswinkel* en *Coevorden*;
15. het leggen van eene redoute aan het einde van den *Emmerdijk*;
16. het verder aanmaken van de casematten en blindages te *Coevorden* sub N°. 8 vermeld;
17. het leveren van verdere benoodigde palissaden en gordingen sub N°. 9 gemeld;
18. het leggen van eene nieuwe redoute aan den *Haandrik*;
19. het aanleggen van een derden post bij de *Veenbrug*.

Het Departement van den IJssel.

1. *Zutfen*: het aanleggen van een zgn. *tête de pont* aldaar achter en ter versterking van de keel der vesting;

(1) Die voordrachten zijn te vinden in de Verzameling van rapporten van VAN HOOFF, Ministerie van Oorlog. Archief der Genie. Nederland Litt. N. n°. 72.

(2) Secret Verbaal van den A. v. O.

2. het leggen van een post bij de Baaksche brug tot dekking van de zuidelijke inundatie;

3. het aanleggen van vier lunetten met eene kapitale batterij ter versterking van de hoogte, genaamd de *Gallilee* en *Hospitaalhoogte* ter weerszijden van den Warringsveldschen dijk, vóór de Laarpoort;

4. het aanleggen van eene batterij tegen de rechterface van de aarden lunette vóór de Nieuwstadspoort;

5. *Doesburg*: het aanleggen van een zgn. *tête de pont* tot dekking dier vesting aan den linkeroever des IJsels;

6. het aanleggen van een hoornwerk tot dekking van de waterkeering en versterking dier vesting vóór de Ooijpoort met een steenen beer door de gracht vóór hetzelfde en verlegging van een eind waterkeeringsdijk en het maken van een epaulement aan den rechtervleugel van het hoornwerk *Royal*;

zijnde dit hetgeen eerst zal dienen te worden bij de hand genomen en waarna vervolgens het volgende zal worden geëxecuteerd, als:

7. *Zutfen*: het aanleggen van eene redoute aan den linkeroever des IJsels, ter bescherming van den post aan de Baaksche brug;

8. het aanleggen van twee batterijen met eene bedekte communicatie ter bestrijking van den rechtervleugel van de *tête de pont*;

9. het aanleggen van eene redoute en batterij ter ondersteuning van het werk *De Pol*, en eindelijk

10. het vergrooten der batterij aan den linkeroever des IJsels tegenover *De Pol*.

Het Departement van de Waal tot aan de Zuiderzee.

1. Grebbe-linie: het maken van een communicatieweg van de Grebbe naar de batterij aan den voet van den berg;

2. het bevaarbaar maken der Grift;

3. het maken van drie steenen pulvermagazijntjes;

4. het verdiepen van gemelde gracht;

5. het afgraven van den nadeeligen hoogen grond vóór het rechterbastion van gemeld fort;

6. het aanleggen van een geheel nieuwen post aan het hoofd van den Slaperdijk, in plaats van den ouden;

7. het maken van een wacht en repareeren van de sluis bij den post aan den *Rooden Haan*;

8. het formeeren van een inlaaglinie tegen het hooge land achter den *Rooden Haan*;

9. het aanleggen van een kapitalen post achter den *Rooden Haan* bij den *Haspel* met een houten beer vóór dezelve;

10. het aanleggen van een post op den hoek van den Heuvelschen dijk en oude linie;

11. het veranderen van den post achter de nieuwe kade;

12. het verlengen van de nieuwe kade tot aan den post aan het hoofd van den Slaperdijk;
13. het maken van een houten verlaat door de Grift;
14. het leggen van een dito in de Luntersche beek aan den *Engelaar*;
15. het leggen van een voorpost achter dit verlaat;
16. het ingestorte heultje aan den post te *Lamballingen* te vernieuwen;
17. het maken van een kruitmazazijntje aan de *Roffelaar*;
18. het aanleggen van een voorpost en verbeteren van den post zelven te *Aschat*;
19. het aanleggen van nieuwe werken vóór het front van *Amersfoort* (1);
20. het aanleggen van voorposten of verbeteren van de posten zelve, zoo te *Glashut*, als te *Keulhorst*;
21. het leggen van een nieuwen post en verlaat aan den *Vudijk*;
22. het verbeteren der posten te *Spakenburg*;
23. het secureeren van zes sluizen;
24. het verhoogen en verzwaren der defecte plaatsen in de Grebbe-linie;
25. het maken van eene bedekte communicatie van de *Glashut* tot aan den *Vudijk*;
26. het aanschaffen van palissaden en gordingen, en eindelijk
27. het versterken der Neder-Betuwe door het aanleggen van een hoofdpost aan de *Spees*;
28. het aanleggen van een dito hoofdpost te *Ochten* met het verleggen van den Waalbandijk vóór en achter het front;
29. het maken van eene kade en communicatieweg, benevens een gracht vóór dezelve tusschen de twee gemelde hoofdposten;
30. het leggen van een verlaat in de Linge, en laatstelijk
31. het aanleggen van vijf intermediaire batterijen aldaar.

De kosten werden begroot op (2):

	Hoogstbenoodigde. 't Volgende.	
Departement van Wedde en Westwoldingerland.	f 103.300	f 82.300
De IJsel.	» 160.120	» 11.490
Grebbe-linie.	» 229.316	
Betuwe.	» 253.000	
Totaal.	f 745.736	f 93.790

De Directeurs moesten met de executie van die werken, welke de meeste pressance vorderden, zoo spoedig mogelijk een aanvang maken en dezelve met de meeste promptitude acheveeren; en dat dit ernst was blijkt uit een schrijven van VAN DER PLAAT aan PIJMAN den 24sten Juni, waarin hij o. a. herinnert: »Het is U almede bekend, hoe ons allen en ieder in het bijzonder zoo door U als door den Generaal DAENDELS op het ernstigste is aangemaand om toch zooveel spoed te maken als mogelijk is, ja zelfs zoo, dat mij het

(1) Blijkens schrijven van den Directeur VAN DER PLAAT aan VAN HOOFF dd. 31 Mei zijn die werken later onnoodig gebleken en ook niet uitgevoerd. Notulen U. B. 10 Juni.

(2) Ministerie van Oorlog. Archief der Genie. Nederland, Litt. N, N°. 72.

onmogelijke is gevegd, namelijk om al de differente werken van deze geëxten-
deerde linie, waaronder de zeer importante, die in *de Betuwe* zouden komen,
in den tijd van zes weken of uiterlijk twee maanden geheel opgemaakt te
hebben. . . .”

Zoo had zich dan de gouvernementeele zorg zoowel over de levende
strijdkrachten als over de doode weermiddelen uitgestrekt, en begon zich
allerwegen in het militaire leven eene bedrijvigheid te openbaren, die
langzaam toenemende, het Fransch-Bataafsche leger althans niet geheel
onvoorbereid vóór den vijand heeft gebracht. De geldnood liet intusschen
zijn remmenden invloed gevoelen. Langzaam, uiterst langzaam schreed men
voorwaarts, bij elke aanvraag wikkende en wegende, hoeveel zij beknibbeld
kon worden. De gevolgen hiervan zullen blijken, wanneer de landing van
den vijand tot uitvoering is gekomen.

Den 11den Mei meldde SPOORS het navolgende aan het U. B.:

Ik heb de eer te Uwer kennis te brengen, dat ik voor eenige dagen ge-
informeerd werd, dat twee Engelsche kanonneerbooten zich te *Cuxhaven*
bevindende, eene onderneming op de Wadden in den zin hadden, en dat ik,
den Commandant en chef der vloot zulks gecommuniceerd hebbende, met
last om de geschikteste maatregelen te nemen, ten einde deze onderneming
te doen mislukken en die vaartuigen te overmeesteren, gemelde commandant
en chef mij thans bericht, dat hij twee officieren naar 't Vlie heeft gede-
tacheerd, om aldaar de kanonneerbooten *The Crash*, *Otter* en *Adder* onder
hun commando te nemen, en met dezelve naar *Delfzijl* te verzeilen, aldaar
mede onder hunne orders te nemen de kanonneerbooten de *Lynx* en *Schor-
pioen* en na die vaartuigen voor eene goede defensie in allen opzichte in
staat gesteld te hebben, daarmede zonder verzuim op de Wadden te gaan
kruisen en de expeditie der voorsz. Engelsche kanonneerbooten trachten te
verhinderen en dezelve, des mogelijk, te nemen of te vernielen.

Nadat deze orders door mij waren geaprobeerde, deelt mij de A. v. B. B.
heden morgen eene dépêche van den Minister ABBEMA te *Hamburg* mede,
waarbij dezelve bericht, dat de macht der Engelschen in den mond der
Elbe, reeds tot 11 kanonneerbooten versterkt, met twee gewapende cutters
vermeerderd is, van welke tijding ik terstond den Commandant en chef der
vloot per expresse heb geïnformeerd, met last om onze flottille op de
Wadden zoodanig te versterken, dat dezelve volkomen in staat zij, den
vijand te kunnen bedwingen, terwijl ik in de hoop, dat die maatregelen
het gewenscht gevolg zullen hebben, mij bespoedige het Bewind van deze
omstandigheden kennis te doen dragen.

Dit bericht wordt voor notificatie aangenomen. Zes dagen later (17 Mei)
berichtte dezelfde Agent dat hij van goederhand was geïnformeerd, »dat
het Pruisische Gouvernement bij het Engelsche eene démarche gedaan heeft,
streckende om niet alleen de gewapende vaartuigen, welke het laatst-
genoemde vóór de Eems en de Wadden heeft geposteerd, maar ook die,

welke zich vóór de Elbe bevinden, dadelijk die oorden te doen verlaten." In hoeverre dit waar was, is moeilijk na te gaan. Een feit is, dat Von BIELEFELD in zijn bericht van 16 Mei naar *Berlijn* melding maakt van de Engelsche kanonneerbooten met de toevoeging: »Toujours elles paraissent suffisantes pour empêcher le libre passage par les Watten et intercepter les envois de bois de construction et autres matériaux de marine que le Gouvernement batave a acheté à *Hambourg* et qu'il comptait faire arriver successivement par cette voie."

Het correspondentie-register van DARDENNE geeft op de volgende wijze blijk van een te dezer tijde ontvangen bericht:

25 Floréal (14 Mei). Au citoyen MERCIER, chef de la 72^e $\frac{1}{2}$ brigade à *Allenheim* près *Kehl*, armée du Danube.

J'ai reçu, mon cher camarade, votre lettre du 14 Floréal; je ne doute pas que la compagnie de Grenadiers du 3e bataillon de la $\frac{1}{2}$ brigade que vous commandez, ne vous serait fort utile sur le Rhin; mais les circonstances exigent que nous nous tenions en garde dans ce pays-ci. Les Anglais ont embarqué douze mille hommes prêts à sortir du port de *Plymouth*. Le Général en chef ne laissera sortir aucune troupe de cette République sans un ordre du Gouvernement.

Hoe DAENDELS voortging berichten in te winnen uit Engeland door middel van zijn correspondent A. B. C., mag blijken uit den navolgenden brief, dd. *Den Haag* 18 Mei 1799, waarvan hij copie zond aan JOSEPH DE JONGH:

Mijnheer! Uwe laatste tijding van den 24sten April heb ik den 14den Mei ontvangen, echter weinig beduidend gevonden, en dus niet zeer daarmee in mijn dagblad (dit is eene mystificatie) kunnen brilleeren; en evenwel had ik volgens uwen brief, dien gij vóór uwen laatsten aan uwe vrouw geschreven hebt, de verlangde informaties over differente zaken verwacht. Ook zult gij gevoelen, dat nieuwstijdingen, die gelijk uw laatste brief 20 dagen onderweg zijn, mij weinig baten kunnen, daar bijkans alle andere binnen- en buitenlandsche couranten het Engelsche nieuws vroeger dan ik hebben, zijnde bijv. in de Fransche couranten van 23 Floréal (12 Mei), alsmede in de Haarlemmer en andere Hollandsche couranten reeds Engelsche berichten van den 3den Mei.

Om deze redenen heb ik alle moeite gedaan, om kortere wegen op te zoeken, langs welke gij mij couranten, lloyds-lijsten, enz. kondt bezorgen en geef U thans te dien einde de volgende adressen op, waarvan gij gebruik maken zult om mij uwe nouvelles spoediger te doen geworden, t. w.:

1°. op *Emden* aan het adres van Mr. JOHN SWORD,
2°. op *Katwijk* onder couvert van VARKEVISSER en DORREPAEL, moete de ingesloten brief geadresseerd worden aan CAREL HAMET te *Leijden*.

De adressen over *Rotterdam* zijn u reeds bekend. En vermits men door middel van de commercie van alle deze kanalen kan gebruik maken, zoo

zult gij uwe brieven moeten bezorgen bij de Heeren GEVERS en VAN DIJK te *Londen*, welke de correspondenten zijn van alle huizen, die deze commercie drijven. Daarenboven dient gij de duplicata uwer brieven over de post te zenden.

Gelieft Uedele ook te informeeren, langs welke wegen de Engelsche courantiërs de Fransche nieuwspapieren ontvangen en vice versa, ten einde wij, zulks goedvindende, gebruik daarvan kunnen maken. In alle gevallen verwacht ik tweemaal per week tijding van u met de post, terwijl gij van alle andere occasies, die thans dagelijks voorkomen, dient gebruik te maken. Daar gij licht begrijpen kunt, hoe aangenaam het voor de onderliggende partij (?) zijn moet, de voor hen gunstige berichten zoo spoedig mogelijk te weten, zult gij niet vergeten, mij dezelve op te geven.

Om de verscheidene dépenses te vinden, welke gij tot onderhoud van onze correspondentie moet maken, schoon ik tot dusverre maar weinig nut daarvan gehad heb, kunt gij provisioneel 50 £ bij W. CHRIST. METZ te *Amsterdam* op acht dagen zicht trekken, terwijl ik niet nalaten zal uwe belangen verder te behartigen, wanneer gij van uwen kant aan mijn verzoek om goede en spoedige berichten zult voldoen.

Intusschen wachtte DU MONCEAU in Groningen op de gevraagde beschikking van den A. v. O., om ook nog de twee bataljons uit *Amsterdam* in zijn departement te krijgen. Den 20sten Mei beklagt hij zich nog aan BONHOMME over des Agents stilzwijgen op dat punt. Bij de conferentiën waren zij toch voor *Groningen* gedestineerd. Het derangeert hem niet weinig in zijne dispositiën van defensie »en zal mij misschien noodzaken tot het nemen van provisioneele maatregelen, van welke ik gaarne had ontslagen gebleven.» Nogmaals klopt hij dienzelfden dag bij den A. v. O. aan.

Ik verzoek U mij een woord antwoord gelieven te geven op mijn brief van den 9den dezer, betrekkelijk de bataljons te *Amsterdam* in garnizoen, dewelke ingevolge onze conferenties voor *Groningen* gedestineerd waren. Ik moet U herhalen, Burger Agent, dat het van dit antwoord is, dat mijne dispositiën van defensie moeten afhangen; want even gelijk ik zult U overtuigd zijn, dat zonder het juiste getal troepen te kennen, die mij bestemd zijn, ik geene maatregelen, hoe ook genaamd, nemen kan. Gelieft alzoo met teruggaande post mij Uwe decisie te laten toekomen.

Nog is hij dien dag genoodzaakt een ander bericht aan den A. v. O. af te zenden.

Hebbe de eer U te doen toekomen de preparatoire verklaringen, ingewonnen door den stads-advokaat-fiscaal van *Groningen* R. O., behelzende het verschijnen van een Engelsch fregat in 't Friesche gat, dat zich aldaar zou hebben meester gemaakt van twee tjalken; en tevens kennis te geven, dat de commandant van *Oostmahorn* omtrent hetzelfde rapport aan den Generaal-Majoor BONHOMME gedaan heeft, hetwelk o. a. zegt:

»Volgens ontvangen rapport van den sergeant uit het Moddergat is den 18den dezer 's morgens om 8 uur een Engelsche sloep aan dezen kant van het eiland *Ameland* geweest en heeft een schip daar weggehaald.

»Volgens rapport van een schipper zouden er in den nacht van den 18den wel 13 Engelsche schepen vóór 't Pinkegat geteld zijn (1).

»Volgens rapport van een particulier persoon te *Paesens* heeft zich op den avond van den 17den dezer vóór den wal vertoond een Engelsch brikship, hetwelk een chaloup gewapend met 15 manschappen heeft afgezonden, hebbende gemelde chaloup van het pinkenwat genomen op bovengenoemden avond twee tjalkschepen, IN 'T GEZICHT VAN EEN BATAAFSCHE KANONNEER-BOOT, welke met de vlag op en na een schot gedaan te hebben, opwaarts is gezeild."

Uit het hierboven genoemde, Burger Agent, zult UEd. ontwaren, dat het hoogst noodzakelijk is, er onverwijld de noodige gewapende vaartuigen worden uitgezet, niet alleen ten einde de scheepvaart langs de Wadden te protegeeren, die anders gevaar loopt, geheel gestremd te zullen worden, maar ook als observatieposten voor ons te dienen; het ware dan echter te wenschen, Burger Agent, dat deze vaartuigen beter hunne plicht betrachten dan het schijnt de hierbedoelde kanonneerboot gedaan heeft.

P. S. Met sluiten dezès ontvang ik eene dépêche van 't Departementaal Bestuur van de Eems, mij ook kennisgevende over het hierboven gemelde, daar bijvoegende, dat zulks zeer veel schrik in die oorden langs de kusten heeft verwekt; zende U daarenboven in origineel een zoo even ontvangen rapport van den commandant van de *Zoltkamp* aan den Generaal-Majoor BONHOMME, van welk rapport ik copie zende aan den Commandant van 's lands gewapende vaartuigen op de Eems, den Kapitein-Luitenant POOL.

(Wordt vervolgd.)

(1) Die schipper verklaarde o. a. nog, dat hij uit *Harlingen* tusschen *Ameland* en den vasten wal doorging naar *Groningen*, met zijn tjalk »derdehalf voet diepgtaande."

Eene roemrijke episode uit den Fransch-Duitschen Oorlog. 1870—1871.

De kalender wees 1 September 1870; een zware en onheilspellende nevel, die de voorbode scheen van eene droevige gebeurtenis in Frankrijk's historie, bedekte, als met eenen dichten sluier, van den vroegen morgen af, de stad Sedan en hare omgeving; 't was alsof de natuur wilde beletten, dat de dagvorstin, die slechts bij hen verkwikking en bezieling aanbrengt, die in haar schijnsel leven, getuige zou zijn van het vreeselijke drama, dat hier een aanvang nam, en dat zij hare hemelsche macht zou zien verduisteren door den aardschen demon des oorlogs.

De dorpen Frénois, Donchéry, Floing hadden het hard te verantwoorden; Fleigneux, St. Menges en Casal kregen hunne beurt in den loop van den dag; Bazeilles was sinds 4 uur 's ochtends aan een hevig vijandelijk vuur blootgesteld; met afwisselende kansen en doodsverachting werd gedurende 7 volle uren om zijn bezit gestreden; nu eens waren de Duitschers meester van het terrein, dan weer wisten de Franschen door hunne onverschrokkenheid den vijand met de bajonet terug te werpen.

Men begreep, dat, wanneer Bazeilles viel, ook de kansen voor Sedan, waarin een dertigtal generaals, een tweehonderdtal stafofficieren en ruim honderdduizend minderen waren opgehoopt, slecht stonden; maar die wetenschap en die ongeëvenaarde heldenmoed — in menig epos vereeuwigd — waren niet in staat het noodlot, dat de Fransche wapenen sedert 6 Augustus trof, te bezweren en vermochten den overmachtigen Germaan niet tot staan te brengen.

Om 11 uur werd Bazeilles voor goed aan den Franschen opperbevelhebber WIMPFEN ontruikt en moesten de dappere soldaten het dorp voor hunne oogen aan de vlammen zien prijsgeven; weemoedig en bedroevend schouwspel voor de mannen, die zich op hunnen eigen bodem tot weerloosheid gedoemd zagen. De groote straatweg naar Balan, de zijwegen, tuinen, slooten en heggen waren bezaaid met dooden en gewonden van beide partijen en meedoogenloos uitte zich de werking der blinde hartstochten,

hunnen oorsprong vindende in eenen eeuwenouden rassenhaat en opnieuw geprikkeld tengevolge van de zwakheid eener dynastie, waarvan het gekroonde hoofd zich binnen de enceinte van Sedan — ruim een half uur van Bazeilles — bevond.

Onder het terugtrekken op Sedan nam de Kapitein BOURGEY der marine-infanterie met zijne compagnie, die tot een zestigtal soldaten geslonken was, bezetting in een groot, alleenstaand, uit 2 étages (den zolder inclus) bestaand huis, gelegen aan en ongeveer loodrecht staande op den straatweg, met den zijgevel daarheen gericht; het was eene herberg: »Bourgerie» geheeten, met het opschrift: »Wijn, bier en brandewijn», en had eene lengte van ± 20 , bij eene breedte van circa 6 meters; aan de vóór- of liever aan 's vijands zijde bevonden zich 8 ramen beneden, 8 boven en 3 deuren; om het gebouw was een ringmuur opgetrokken, terwijl de vlakke hopakkers — de tegenwoordige huizen bestonden nog niet in die dagen — een ruim en vrij schootsveld aanboden, zoodat eene krachtige verdediging mogelijk was.

Meldenswaardig is zeker, dat de ruwe plank, die als uithangbord dienst deed en waarop met groote zwarte letters geschreven stond: »Bourgerie. Vin, bière et eau de vie,» thans in *Castan's Panopticum* te Berlijn nog ter bezichtiging is, onder meer andere, aan den strijd bij Sedan herinnerende zaken.

Van Sedan komende en loopende in de richting van Bazeilles (ruim $\frac{1}{2}$ uur gaans) lag het gebouw links van den straatweg; beneden vond men balansen en bascules en langs eene donkere, steile trap bereikte men de eerste étage, alwaar een voorraad koren was opgelegd; aan de vensters hingen gordijnen; op de bedden waren de slaapfurnituren, behalve de lakens, aanwezig, terwijl de wanden met enkele stichtelijke platen waren versierd. De bewoners, waaronder eene vrouw van 50 jaren, hadden, op de waarschuwing van een Fransch stafofficier, de herberg verlaten, waren op Belgisch grondgebied gevlucht en hadden nauwelijks tijd en gelegenheid gehad stukken van waarde mee te nemen.

Ongeveer gelijktijdig met het binnentrekken van Kapitein BOURGEY, werd de Majoor LAMBERT, die in de verdediging van Bazeilles een werkzaam aandeel had genomen, zwaar gewond de herberg binnengedragen door 4 soldaten; zeer spoedig daarop rukte de compagnie van Kapitein DELAURY, die ook nog slechts weinige soldaten telde wegens de geleden verliezen in het gevecht, het gebouw binnen, terwijl zich eindelijk nog eenige andere officieren als AUBERT, PICARD, HERREWYN, DE MAUDHUIT, MERSON en enkele terugtrekkende soldaten, allen van de marine-infanterie, bij de reeds aanwezigen aansloten.

Het doel der bezetting was, de Beieren in hunne vervolging te stuiten, hun het naderen langs den weg en de akkers te bemoeilijken en zodoende, door het winnen van tijd, de kansen op een retour-offensief van oprukkende Fransche troepen te verhoogen; 't spreekt dus vanzelf, dat de bevelhebber

(Kapitein BOURGEY, als oudst officier) besloot, om coûte que coûte stand te houden en het huis tot het uiterste te verdedigen.

Onmiddellijk werden de slaapfurnituren en het andere aanwezige, geschikte materieel tegen de vensteropeningen geplaatst, om de verdedigers, die door den Kapitein BOURGEY over de verschillende ruimten van het gebouw verdeeld werden, eenigszins tegen de projectielen des vijands te beschutten; natuurlijk zonden de Beieren al spoedig een quantum lood naar de woning.

De manschappen, op den zolder, de étage en in den kelder verspreid, werden groepsgewijze onder de bevelen der aanwezige officieren, Sous-lieutenants (ESCOUBET en ST.-FELIX) en onderofficieren gesteld en richtten hun vuur door openingen in het dak, door de ruimten van het vóór de vensters opgestapelde materieel en door de keldergaten, op de vijandelijke troepen, die tot eene gansche brigade aangroeiden en zich, al vurende en zooveel mogelijk achter de terreinvoorwerpen dekkende, langzamerhand tot den muur van het gebouw voortbewogen.

Tal van blauwe en groene tuniques vielen door de goed gerichte schoten der verdedigers, die zich, al bukkende, aan de schuin invallende projectielen des vijands trachtten te onttrekken; ieder schot was bijna een treffer, omdat het geweer ondersteund werd en de schutter rustig en kalm kon mikken; zeer zeker zal menig Beiersch en Saksisch soldaat in het zand gebeten hebben door de bekwame scherpschuttershand van den Kapitein BOURGEY, die zich op de étage ophield en, ofschoon commandant van het geheel, toch meende, zelf een handje te moeten meehelpen, om den aanvaller terug te werpen.

Ook Kapitein AUBERT nam een geweer, en deed menig Duitscher eene buiteling maken, die eene eeuwige rust ten gevolge had; beneden voerde Kapitein DELAURY het bevel. 't Behoefte geen betoog, dat men zich in het gebouw ook niet in een lustoord waande; hij, die zijn hoofd even buiten het venster of door eene opening durfde steken, kon er zeker van zijn, deze beweging voor het laatst verricht te hebben en in de vertrekken zelf deed zich de verschrikkelijke uitwerking van het vijandelijk lood in hooge mate gevoelen; al heel spoedig stroomde het bloed over den vloer, zag men tal van soldaten stuiptrekkende en snikkende den doodstrijd strijden en hoorde men de hartverscheurende kreten der gekwetsten, die dáár hulpeloos lagen.

Onder deze bedrijven deed zich een incident van beteekenis voor; de zich in den kelder bevindende soldaten, die sinds 36 uren nagenoeg niets gegeten hadden en de kwelling van den honger deerlijk begonnen te gevoelen, ontdekten op een houten rek eenige groote potten met gesmolten boter en een aantal vaten wijn en bier, op welke vondst onmiddellijk een algemeene aanval plaats had. Een der aanwezige onderofficieren, terecht begrijpende, dat eene drinkpartij in deze kritieke momenten al zeer slecht van pas kwam, snelde naar den commandant, om dien te waarschuwen, en, even actief als

deze sergeant, was de Kapitein BOURGEY gevat in het vinden van een doeltreffend middel, om aan deze buitensporigheid in eens een einde te maken.

Ofschoon reeds enkele soldaten opgewonden van den drank waren, bleef de bevelhebber meester van den toestand door luide te roepen: »Mais vous ignorez donc, malheureux, que les Bavarois ont couché ici cette nuit et que ces barriques sont empoisonnées!» De uitwerking was treffend; bevend van schrik en vrees, smeekten zij den hoofdman om tegengift, dat hun dan ook beloofd werd, zoodra de vijand verjaagd en de weg naar de apotheek gevonden zou zijn.

Onderwijl had zich een onderofficier als uitkijk op het dak geplaatst, ten einde den bevelhebber op de hoogte te houden van hetgeen er buiten geschiedde; hij meldde, dat door eene omtrekkende beweging de bezetting thans geheel geïsoleerd en omringd was door de Beieren. De munitie raakte langzamerhand op; het aantal verdedigers verminderde op schrikbarende wijze; stukken muur en meubilair vlogen door de vertrekken; de uitwaseming van die levende, stervende en doode menschenmassa veroorzaakte, met den zwaren, wrangen kruitdamp vermengd, eene vunzige atmosfeer; tijd tot opruiming der lijken was er niet; aan levensmiddelen was gebrek, zoodat de toestand in één woord hachelijk moest genoemd worden. Toch liet de dappere bezetting den moed niet zakken.

De Duitsche Generaal VON DER TANN, die deze langdurige en hardnekkige tegenstand moede werd, gaf bevel aan den commandant der artillerie, om een stuk geschut in batterij te brengen op eenige honderden meters van het gebouw, ten einde de manhaftige verdedigers tot overgave te dwingen; onder de oogen der Fransche soldaten kwam de bespanning in galop aanrijden; geen wonder dus dat, het stuk nauwelijks in positie zijnde, tal van bedieningsmanschappen werden neergeschoten, zoodat eene spoedige verplaatsing noodzakelijk was.

Thans, achter een terreinvoorwerp opgesteld, werd uit den vuurmond een hevig granaatvuur geopend op de herberg, die op haar fundamenten begon te dreunen; met ontzettend gekraak sloeg aan den rechtervleugel een granaat in, die verscheidene soldaten verpletterde; een tweede doorboorde het dak en zette een gedeelte daarvan in brand; een derde verbrijzelde de zoldering van de eerste verdieping, tengevolge waarvan Kapitein BOURGEY een stuk kalksteen op het hoofd kreeg en deze dappere officier bewusteloos neerviel. De zware projectielen volgden elkaar zonder ophoud, steeds verwoesting, dood en verminking aanbrennende.

Op gevaar van levend te verbranden door het reeds aangetaste dak, of in stukken gescheurd te worden door de scherven van eene granaat, geeft de sergeant van den uitkijk zich bloot en ontdekt hij, dat tal van Beieren, gebruik makende van de binnen het gebouw heerschende emotie, reeds tot den voet van de woning zijn genaderd en dat aldaar eenige sappeurs bezig zijn aan het mineeren, ten einde de bezetting in de lucht te doen vliegen.

't Is begrijpelijk, dat zelfs bij de meest onversaagden eene huivering door de ledematen voer bij de gedachte, òf in de lucht te springen òf verpletterd te worden onder het dak, dat elk oogenblik dreigde in te storten; eene poging, om met behulp van een breekijzer een gat in den blinden muur aan de achterzijde te maken en zodoende een aftocht te bewerkstelligen, mislukte.

Er schoten nu twee middelen over: »hetzij zich op genade en ongenade aan den vijand overgeven, hetzij in den kelder afdalen en daar den dood afwachten; — de angst was groot; smartelijk zieleleed lag op ieders gelaat te lezen; weemoedig en mededoogend staarden de levenden op de lijken en stervenden, waarmede de bodem bezaaid was; een geheimzinnig fluisteren van enkele officieren, in wier gedachten zich een verleden van roem en geluk, een heden van ontsteltenis en wanhoop en eene toekomst van langdurende scheiding of vernederende ballingschap vereenigden, verhoogde den droeven ernst van deze oogenblikken.... en toch.... niettegenstaande dit rampzalige gevoel van machteloosheid, niettegenstaande de heerschende verslagenheid zonder vertroosting, wilde de bezetting geen gehoor geven aan de waarschuwende stem van enkele Duitsche officieren: »Ergeben Sie sich,» welke onder het weerklinken der hoerachs van de Beiersche soldaten en het geschetter der signaalhoorns duidelijk vernomen werd. De aanmaning werd slechts door gewerschoten beantwoord, die meest alle doel troffen.

De onwrikbare en koelbloedige houding van de officieren deed in dit aangrijpend en kritiek moment de kalmte, den vasten wil en de helderheid van geest bij de soldaten bewaard blijven; majoor LAMBERT, die, onder de smartelijkste pijnen verbonden, eerst te bed, later op den grond en daarna met den eenen arm steunende tegen de, op tal van plaatsen doorboorde, antieke kast, den troep tot volharding in den strijd aanspoort; Kapitein BOURGEY, die met de pijnlijkste trekken op 't gelaat, echter weder tot bewustzijn gekomen, den zijnen moed inspreekt; Kapitein AUBERT, die de dapperen wijst op de gesneuvelden, welker nagedachtenis slechts geëerd kan worden door een krachtig standhouden; Sous-Lieutenant ESCOUBET, die het voorbeeld van onverschrokkenheid geeft en zich in de voorste rij plaatst. Helaas kon dit wakkere gedrag der officieren zijn invloed niet lang meer doen gelden. De munitie is bijna uitgeput; nog slechts weinige patronen zijn ter beschikking; zelfs de meeste revolvers der officieren zijn ontladen en de tasschen der dooden en gewonden geledigd... er wordt raad gehouden, waarin zoowel de jongste soldaat als de oudste officier gerechtigd is, zijne meening omtrent de te volgen gedragslijn, in verband met den gevaarvollen toestand, te uiten.

Sommigen wilden een uitval met de bajonet doen; reeds eenmaal had men eene bende stoutmoedige indringers verdreven; de kans op succes was thans niet geringer, maar.... men vreesde den zwaar gekwetsten commandant in de steek te moeten laten en dezen dapperen officier aan de

Beieren te moeten prijsgeven en dit wilde men in geen geval. Hij had dit kloeke en edelmoedige motief aangehoord, maar verlangde, dat men zich niet om hem zou bekommeren; toch weigerde men uitdrukkelijk hem aan zijn lot over te laten, waarop hij zich oprichtte en in verrukking uitriep: »Eh bien! je vais sortir. Si on me tue, il n'y aura plus rien à espérer pour vous et il sera temps de vendre chèrement votre vie!»

De daad bij het woord voegende, begeeft hij zich, gevolgd door het overgebleven handjevol dapperen, naar buiten en werpt zich te midden der ontelbare vijandelijke menigte, die reeds smachtte naar het oogenblik, om hare wraak te koelen aan dat hoopje weerspannigen, die door hunne cordaatheid zulk eene slachting onder de kameraden teweeggebracht en zooveel tijdverlies veroorzaakt hadden.

De Beieren konden, wegens gevaar de hunnen neer te schieten, op de uitvallenden niet vuren; er ontstond ten gevolge van dien een handgemeen, eene verwoede worsteling, waarbij de menschelijke rede verstomd scheen en alleen aan den dierlijken hartstocht de vrije loop werd gelaten; te midden van dit moordtooneel was de Commandant LAMBERT het voorwerp der wraakoefening van eenen drom Beieren, die, op het punt hem te dooden, als het ware plotseling hunne handen voelden verstijven en de wapens lieten rusten.

Het was de Kapitein LISSIGNANO van den Beierschen Generalen staf, die eensklaps als een reddende engel te voorschijn trad, zijne hand omhoog stak, de moordlustigen verwijderde en alzoo aan dat drama een einde maakte; begaan met het lot van LAMBERT, vol bewondering en diepe vereering voor den mannenmoed der bezetting, riep deze edelmoedige stafofficier uit: »Le malheur vous frappe aujourd'hui; demain peut-être ce sera notre tour; j'ai servi huit ans dans votre légion étrangère d'Afrique et j'ai apprécié le caractère chevaleresque de votre nation. Honneur donc au courage malheureux! Vous êtes des prisonniers de guerre; vous avez droit à la protection du vainqueur!» Hier vertoonde zich de grenzenlooze macht der discipline in al haar kracht.

Onderworpen dus aan de onverbiddelijke wetten der krijgstucht en gedwongen het zwaard in de scheede te steken, zagen de Beieren en Saksers met samengeperste lippen en gefronste wenkbrauwen de menschlievende behandeling der krijgsgevangenen lijdelijk aan, maar toch kon een gevoel van wantrouwen hen niet weerhouden, de geweren door de keldergaten te ontladen, men dacht namelijk aan eene krijgslist der Franschen en vreesde, in een strik te vallen.

Onder deze bedrijven, trachtte de Sous-Lieutenant ESCOUBET, om aan eene vernederende ballingschap te ontkomen, de hand aan zichzelf te slaan; gelukkig ontrukte Kapitein BOURGEY hem de revolver, onder het uitspreken der woorden: »Conservez votre existence, qui sera plus tard précieuse pour votre pays!»

De verdedigers, onder welke velen hunne kleine kostbaarheden in de schoenen hadden verstopt, om ze tegen de roofzucht der Beieren te beveiligen, werden ontwapend, en de gevangen officieren geleid naar den Kroonprins van Pruisen; in warme en gevoelvolle bewoordingen gaf de vorst zijn verlangen te kennen, dat deze dappere mannen hunne degens zouden behouden en afzonderlijk naar Remilly zouden worden vervoerd. Dankbaar voor deze bejegening, meenden de Fransche officieren aan de eer hunner soldaten te kort te doen, wanneer zij de onderscheiding, hun door den Pruisischen troonopvolger toegekend, aannamen; zij weigerden zich van den troep te verwijderen en vertrokken dan ook met het geheele transport krijgsgevangenen den volgenden ochtend naar Neubourg en Ingolstadt aan den Donau, alwaar zij eenige dagen later aankwamen en reeds verscheidene, in Bazeilles krijgsgevangen gemaakte officieren aantroffen. Acht maanden werd hier verblijf gehouden; verscheidene evenwel gelukte het te ontsnappen; zij traden opnieuw in het Loire-leger in dienst.

Eene kleine apothéose scheen de roemrijke verdediging van de herberg: »la Bourgerie" te moeten bezegelen; terwijl de bezetting ontwapend werd, hoorde men van de eerste étage eenen knal en zag men onmiddellijk daarop een Pruisisch officier doodelijk gewond neerstorten; soldaat TAPFKEIT, Elsasser van geboorte, had zich achter een meubelstuk schuil gehouden en de laatste patroon verschoten. Twee Beieren, die de trap opvlogen, om den onverlaat neer te schieten, moesten hunnen ijver met hun leven boeten, daar de dappere soldaat, gebruik makende van eene nog aanwezige geladen officiersrevolver, hen liet naderen en één voor één à bout portant doodschoot; daarna richtte hij het wapen op zichzelf, riep, zooals enkele gewonden hoorden, uit: »A bas les Prussiens, vive les marsouins (zeevarkens — marine-infanterie), vive la France" en joeg zich een kogel door het hoofd.

Van de deelnemers aan de verdediging van het gebouw: »la Bourgerie," welks opschrift aan de straatzijde thans luidt: *A la dernière cartouche*, zijn LAMBERT en BOURGEY tegenwoordig Brigade-Generaals; Sous-Lieutenant ESCOUBET is Civiel-Resident te Caobang in Tonkin; de onderofficieren GUYONNET en DE BASIRE zijn officieren in actieven dienst; Kapiteins PICARD en enkele anderen gepensioneerd; de overigen overleden.

Na de gebeurtenissen van den commune-tijd is LAMBERT op last van het ministerie van oorlog naar het slagveld gegaan; gevolgd door den bekwamen kunstenaar DE NEUVILLE en den militairen schilder SERGENT, die als vrijwilliger in de 15de compagnie, 1ste bataljon, 2de regiment marine-infanterie, het gevecht om Bazeilles meemaakte, heeft de commandant de belangrijkste fasen van den strijd om: »la Bourgerie" meegedeeld. De schilder heeft zijn teekenstift genomen en volgens eigen inspiratie, aan de hand der verkregen inlichtingen, de stof verzameld voor het meesterwerk van schilder-

kunst, dat in den Parijschen salon van 1873 zulk een algemeene bewondering wegdroeg en vóór hetwelk menig vurig Fransch patriot in die dagen, met saamgevouwen handen en ten hemel gerichte oogen, stilstond.

De meesten onzer zijn in de gelegenheid geweest de reproductie van dit merkwaardige en indrukwekkende stuk in musea, vergaderzalen of militaire gebouwen te zien en zullen met eenig voorstellingsvermogen tot de overtuiging komen, dat de kunstenaar alle typen en bijzonderheden getrouw naar de werkelijkheid heeft kunnen weergeven, te méér, daar LAMBERT het beeld van het drama, dat hij van het begin tot het einde heeft zien afspeelen, nog klaar voor oogen had.

Twee aan elkander grenzende kamers zijn door een dun beschot gescheiden; de glazendeur, die de beide vertrekken verbindt, is half omvergeworpen tegen het bed, dat daardoor slechts voor de helft op de gravure zichtbaar is. Op dit bed ligt een, tengevolge zijner bekomen wonden, overleden soldaat uitgestrekt, wiens samengekrompen vuist aan zijn smartelijk lijden doet denken.

Eerst was de Commandant LAMBERT door een viertal soldaten op deze legerstede neergelegd, maar hij had ze verlaten, om aan de verdediging van het gebouw deel te nemen, zoodra hij zijne krachten een weinig voelde toenemen; op de plaat ziet men hem dan ook met eenen arm steunende op het lijstwerk van de kast.

Het behangsel met hemelsblauwe tint is nog onveranderd; de lichte bloemen zijn duidelijk zichtbaar; alleen draagt het geheel de kenmerken en sporen van de zware beschadigingen en verwoestingen, door de vijandelijke projectielen aangericht.

Onmiddellijk naast en rechts van het reeds genoemde bed vindt men een tweede, waarvan slechts een zeer klein gedeelte zichtbaar is; zooals reeds is meegedeeld, werden de matrassen, dekens en oorkussens gebezigd om de vensters te barricadeeren en de soldaten eenigszins tegen de kogels te beschutten; die furnituren waren op meer dan honderd plaatsen verscheurd en doorboord.

Door de opening van de bovengemelde glazendeur zijn verscheidene soldaten, vermoedelijk onder het loopen van de eene kamer in de andere, gewond geworden; op den voorgrond van dit gedeelte ziet men een soldaat, wiens gelaatstrekken de hevigste pijnen verraden, met de rechterhand op den linkerschouder steunen; hij legt alle wilskracht aan den dag, om zich niet te laten zakken en blijft tegen het beschot leunen.

Aan den voet van dit beschot ligt een man, uitgeput en verzwakt tengevolge van bloedverlies, met de rechterhand zijn linkerhandgewricht ondersteunende; zijne half gebroken oogen, zijne bolle lippen, zijne blauwachtige gelaatskleur wijzen op een naderend einde.

In de aangrenzende kamer ziet men door de deuropening heen een officier, vermoedelijk den Kapitein DELAURY; door zijne fiere houding, zijne op-

wekkende taal weet hij de energie zijner mannen, van welke men enkelen op den achtergrond duidelijk waarneemt, te bewaren.

Tegenover de meergenoemde glazendeur hangt een klok, die in verband met de perspectief niet op de gravure was aan te brengen; het is een oud uurwerk met gewicht, omsloten door eene verniste houten kast, en hetwelk tengevolge van een schot niet meer loopt; de wijzers zijn om vijf en dertig minuten over elf blijven stilstaan.

Reeds bij den eersten blik op de schilderij valt het oog op de massief eikenhouten kast, tegen welker voorzijde zich eene lichte, grauwe draperie, als een sluier van kruitdamp, afteekent. Tegen het onderstuk van dit historische meubel steunt met den rechterarm LAMBERT's fiere, martiale en imponerende gestalte; voorover gebogen, met den anderen arm teruggetrokken en tegen den rand der kast leunende, staat hij daar, met zijn sabel om, zijn kepi op en zijne hooge rijlaarzen aan, onafgebroken te staren naar de vensteropening, waardoor evenveel vijandelijk als bevriend lood heen vliegt.

Met eene zware wond in de dij, waarom een zakdoek is gewonden, die echter de hevige pijnen niet kan verzachten, bevindt bij zich te midden der zijnen; met zijne gesloten lippen, zijn vooruitstekend hoofd, zijne gestrekte halsspieren, zijn verwrongen gelaat, geeft hij den toeschouwer het beeld van den ongelukkige, die, bewust van zijn eigen kracht en moed, helaas niet bij machte is, zich uit de zware ketenen los te rukken, die hem omklemmen; — de sprekende voorstelling van deze heldenfiguur dwingt eerbied af voor den begaafden kunstenaar DE NEUVILLE.

Tegen het bed, waarop de doode rust, staat een fuselier leunende, en met de handen in de zakken, met starren blik te kijken naar de laatste schoten; de trekken van zijn verbleekt gelaat verraden den vurigen haat, dien hij der overmachtige tegenpartij toedraagt; hij berekent de geringe trefkansen van de nog overgebleven projectielen, die hij zoo gaarne in drieën of vieren zou willen verdeelen, als dat mogelijk was. Hij roept den vijand als 't ware toe: »Geeft ons de helft van uw lood en geen man uwer brigade komt levend hier!''... »Verfoeid noodlot!''

Tusschen het venster en de groote kast ziet men twee infanteristen neerhurkt op hunne hielen; den een met kepi op; den ander met een grooten doek om zijn gekwetst voorhoofd; beiden doorsnuffelen hunne tassen en zakken, om er zoo mogelijk nog een paar patronen uit te goochem; de loop van het geweer is gewillig genoeg, om er nog eenige schoten door te laten.... te vergeefs, alles is leeg, geen kruitkorrel zelfs prikkelt hunne vingers. In den hoopvollen blik, dien de oude gebaarde soldaat zijnen makker toewerpt, ligt de vraag opgesloten: »Hoe is 't, hebt ge er nog eentje?''... Eene lange verzuchting.... IJdele hoop!

..... En dan nog Kapitein AUBERT, die daar (op door den kunstenaar meesterlijk voorgestelde wijze) vóór het venster staat met het geweer in den aanslag, zonder zich te bekommeren om het tien-, misschien twintigtal

geweren, dat op hem gericht wordt, terwijl hij met ieder schot een Beiersch of Saksisch soldaat neerlegt; het is hem onverschillig, of er een groene of blauwe tunique valt, als er maar *een* in het zand bijt.

Een kaalhoofdige Turco, omgeven door een dichte wolk van kruitdamp, staat met geladen geweer achter den Kapitein AUBERT, om dien de laatste patroon te laten verschieten; de oude Afrikaan kijkt onder den rechterarm, door de vensteropening heen of de schoten raak zijn.... 't baat echter weinig, want het pleit is beslist; men moet capituleeren.

Het huis: »A la dernière cartouche» is een bezoek overwaard; alleen de glazendeur is uit de hengsels gelicht; overigens bevindt zich alles nog in *denzelfden toestand, als op het oogenblik dat de woning verlaten werd.*

Het lijst- en houtwerk is op tal van plaatsen doorboord en gespleten; het ijzerwerk en de steenen dragen de sporen, dat verscheidene kogels er op gestuit zijn; het plafond, als een schuimspaan doorboord, gelijkt een cartonnen schietschijf in het groot, maar vooral trekt het langwerpige granaatgat in het midden (op de gravure zichtbaar) de bijzondere aandacht. De stellige mededeeling wordt gedaan, dat de granaat, welke deze ontzettende vernieling teweegbracht, na eerst het dak te hebben doorboord, in de zaal *veertien* slachtoffers maakte. Gebroken glazen en gebarsten vensterruiten zijn niet hersteld en de eikenhouten kast is op verscheidene plaatsen door de vijandelijke projectielen van luchtgaten voorzien.

De binnentredende komt tot de overtuiging, dat binnen de muren van dit gebouw een wanhopige tegenstand moet geboden zijn aan de zoo overmachtige Duitse scharen.

Heeft de eenvoudige woning door den verwoeden strijd van 1 September 1870 eene groote historische waarde verkregen, aan belangrijkheid wint ze in hooge mate door de merkwaardige verzameling van voorwerpen van krijgsuitrusting, die men in een paar vertrekken op voortreffelijke wijze gerangschikt ziet. Het opschrift *Musée de Bazelles*, op voor- en zijgevel aangebracht, prikkelen de nieuwsgierigheid van den toerist, die bij het doorbladeren van het aanwezige *livre des visiteurs* de wetenschap opdoet, dat honderdtallen mannen van naam en beteekenis, uit alle rijken en gewesten afkomstig, deze gedenkwaardige plaats hebben bezocht. Vooral trekken onder de menigte handteekeningen de bijzondere aandacht eenige ontboezemingen van Fransche schrijvers, die door vurig patriotisme gedreven, daarin op ondubbelzinnige wijze lucht geven aan hunne gemoedsstemming bij het aanschouwen van al dat vernielingswerk.

Terugkomende op de verzameling, hierboven genoemd, vindt men in het museum de goedgelijkende portretten van NAPOLEON, Koning WILHELM I, von BISMARCK, MOLTKE, CANROBERT, BAZAINE, Kroonprins FRIEDRICH, FROSSARD, FAIDHERBE, STEINMETZ, FRIEDRICH KARL, MANTEUFFEL, MAC-

MAHON, VON DER TANN, WIMPFEN, DUCROT, LEBOEUF, VON WERDER, BLUMENTHAL, enz. enz.

Aan den zolder hangen een drietal kronen, vervaardigd van bajonetten, sabels, kogels, revolvers, ontladstokken en garnituren, alle op het slagveld gevonden en op vernuftige wijze gegroepeerd.

Verder vindt men met zorg in verschillende kasten bijeengebracht een aantal geweren, lansen, helmen, harnassen, ransels, schoenen, stijgbeugels, kepi's, patroontasschen, adelaars, trommels, epauletten, geweren en sabels van alle wapens, van beide rijken en nagenoeg van elk gewest in Zuid-Duitschland; karabijnen, signaalhoorns, zweepen, bidons, een tonnetje eener Fransche cantinière met een aantal kogelgaten; bijzondere vermelding verdienen de zakboekjes der Duitsche soldaten SCHAFER (Coblentz) en HONRATH (Keulen), beiden na den veldslag aan typhus gestorven; een karabijn en sabel, gevonden in de Maas en thans nog bedekt met het slib der rivier; eene lans, die door een granaat getroffen, op onbegrijpelijke wijze in spiraalvorm is verwrongen; een helm van een Franschen kurassier, waarvan het bovenstuk gespleten en doorboord is door twee kogels (de drager van dat zware hoofddekseel moet een harden dood gevonden hebben); een uurwerk met wijzerplaat zonder wijzers, gevonden in de ruïnen van Bazeilles, eene maand na den strijd; een spel Duitsche kaarten; eene officierssjerp en een tirailleurfluitje; verscheidene porseleinen pijpen en herinneringsmedailles van 1864 en 1866; twee metalen dekstukken van sabelriemen (het een met opschrift: »Providentiæ memor», het andere met het devies: »Suum cuique»); een doos met 34 mitrailleuse-kogeltjes, tal van officiersknoopen, een cachet van een Pruisisch officier; een granaat, gedeeltelijk van zijnen mantel ontdaan; eene St.-Heléna-medaille; een verbrande officierssabel, herinneringsmedailles van de Krim, Mexico, Italië (Mentana), een kruis van het Legioen van Eer; verbrande billardballen; Pruisisch kleingeld; een adelaar van een Fransch vaandel; een Pruisische adelaar (garde-grenadiers met opschrift: »Mitt Gott für König und Vaterland»); manchetsknoopen, reliquieën; een granaatscherf, gevonden op de plek, waar MAC-MAHON gewond is geworden; een ijzeren kruis met de portretten van Koning WILHELM I en dertig zijner generaals; verscheidene kwartiermutsen; een zware granaat, wegende 78 kilogrammen; twee koffiemolens, in de bivaks gebruikt; eenige verbrande kandelaars, afkomstig uit de kerk te Bazeilles; een salademandje, waarin nog een gesmolten voorraad van de eene of andere vette zelfstandigheid vastzit, gevonden op den weg naar Balan; eene photographie van 25 officieren en soldaten van het 11de Pruisische dragonderregiment; eene topographische kaart van het slagveld; verscheidene requisitiebiljetten; eenige geleibiljetten, door de Pruisische commandantuur afgegeven; eene jachtakte, in 1872 door Generaal VAN DER TANN (die toen nog bezetting hield) verstrekt; een souvenir aan de bezetting, door Koning WILHELM aan zijne officieren aangeboden; eene bede, door het comité van

bijstand tot de vreemdelingen gericht, om de gezinnen, die zoozeer door den brand getroffen zijn, te ondersteunen.

Eindelijk liggen nog eene menigte orders ter inzage, die door de Kolonels KILIANI, KNOBELSDORFF en RITGEM geteekend zijn en de noodige waarschuwingen en wenken voor de burgers bevatten; onder deze vooral vindt men twee merkwaardige stukken: het eene, gedateerd 8 November 1870, beveelt den gedwongen koers van het Duitsche geld in Frankrijk onder bedreiging van gevangenisstraf of honderd francs boete; het tweede werd den 12den December 1870 op alle muren aangeplakt en vermeldde de terechthouding van een grijsaard van Poolsche origine, genaamd EMILE KUTZNER, die echter reeds verscheidene jaren in Sedan woonde; hij verried beurtelings Franschen en Duitschers. Het doodvonnis eindigde met de woorden.... »par ce qu'il a entrepris de séduire un soldat prussien pour le déterminer à livrer des armes entre les mains de l'ennemi.".

Wij zouden de lijst van historische voorwerpen en papieren, die te zamen een vijfduizendtal bedragen, nog kunnen uitbreiden; de meest belangrijke zaken zijn echter vermeld en eene opwekking, om op eene reis naar Parijs of Brussel een bezoek aan: *La dernière cartouche*, in de nabijheid van het bekoorlijke Maasdal en de verrukkelijke Ardennenstreken te brengen, zal vermoedelijk na lezing dezer bladzijden overbodig zijn.

Amsterdam.

DE HARTOGH,

1ste Luitenant.

DE MICRO-TELEPHOON BERTHON-ADER BIJ DE VESTINGARTILLERIE.

In de laatste jaren is het gebruik van telephoon en microphoon vooral in de groote steden sterk toegenomen. Het gevolg is geweest, dat, waar een groot deel der bevolking van eene stad deze voorwerpen gebruikt, de fabrikanten hebben getracht de toestellen meer en meer te volmaken, om hun fabrikaat meer ingang te doen vinden. Behalve in het zoeken naar de beste inrichting der instrumenten, hebben zij hun doel trachten te bereiken, door daaraan een sierlijken, gemakkelijk te behandelen vorm te geven. Een der producten, die aan dit streven hun ontstaan te danken hebben, is de combinatie van een tele- en een microphoon aan één beugel (tevens handvat), zoodanig dat de microphoon vóór den mond en tegelijk de telephoon aan het oor kan worden gehouden. Deze toestellen zijn uitlokkend door hun handigen vorm.

Zijn ze echter voor gebruik bij de vestingartillerie méér geschikt dan de enkele telephoon?

Om deze vraag te beantwoorden, dienen we eerst na te gaan, welke eigenschappen met het oog hierop geëischt of als voordeelen beschouwd moeten worden.

Men kan deze als volgt samenvatten:

1°. Op de afstanden, waarop zij de telephonische verbinding moeten vormen, is het duidelijk overbrengen der berichten noodig.

2°. De samenstellende deelen en hun verbindingen moeten zoo stevig zijn, dat een eenigszins ruwe behandeling geen storingen kan te voorschijn roepen, die den seindienst zouden kunnen verhinderen.

3°. De inrichting moet zoo eenvoudig mogelijk zijn, omdat eensdeels het voorkomen van gebreken daardoor minder mogelijk wordt en anderdeels deze, zoo zij voorkomen, gemakkelijker, met minder hulpmiddelen en door minder ontwikkelde personen kunnen worden opgespoord en hersteld.

Van kleine gebreken zal de herstelling op de plaats zelve of minstens in de onmiddellijke nabijheid ervan moeten kunnen plaats hebben.

We zullen beginnen met, aangaande deze 3 punten, de micro-telephoon in het algemeen met de telephoon te vergelijken.

Omtrent punt 1 kunnen wij wel aannemen, dat onder gunstige omstandigheden en op de korte afstanden, waarop draagbare telephonen met draagbare geleiding in den regel bij bovengenoemd wapen zullen worden gebruikt, beide inrichtingen even goed zullen voldoen. De weerstand en de capaciteit der geleidingen zijn dan te klein om de overgebrachte geluiden onduidelijk te maken.

Ongunstige omstandigheden, bijv. de nabijheid van eene vurende batterij of de invloed van andere sterke geluiden, zullen wel, onafhankelijk van den aard der gebruikte toestellen, het oor van den telephonist in sommige gevallen ongeschikt maken voor het hooren en verstaan der geseinde berichten.

Aan geen van beide soorten toestellen zullen we dus uit dit oogpunt de voorkeur geven.

De 2de eisch brengt ons reeds tot andere uitkomsten.

Bij de micro-telephonen hebben we, behalve de telephoon, die meestal stevig genoeg is, nog eenige samenstellende deelen, die eene meer zorgvuldige behandeling vereischen:

de elementen, die in de meest voorkomende vormen tamelijk breekbaar zijn;

de microphonen, in den regel samengesteld uit blokjes kool, die voor eene goede werking elkaar moeten aanraken en te gelijk door eene zeer geringe kracht ten opzichte van elkaar beweegbaar moeten zijn, kunnen vooral onder den invloed van de atmosfeer gemakkelijk storingen vertoonen;

het oproepingsteeken (een electriche bel) vereischt, om één geleiding te kunnen gebruiken, een commutator, die alweer aanleiding kan geven tot het niet doorgaan van den stroom.

Ook ten opzichte van het 3de punt is het duidelijk dat de tele-microfoon in het nadeel is

Het grootere aantal toestellen in een micro-telephonisch station vereischt, maakt een aantal verbindingen tusschen gene onderling noodig. Het overzicht wordt daardoor moeilijker en de kennis, noodig voor het opsporen van fouten, is grooter. Het herstellen van deze wordt minder gemakkelijk en vereischt dikwijls meer hulpmiddelen dan bij twee enkele telephonen.

Ten slotte komt bij dit alles nog de omstandigheid, dat de gewichtsvermeerdering door de elementen en den SIEMENS' inductor, als die aanwezig is, de draagbaarheid zeer vermindert.

Uit het hier aangevoerde kunnen we wel besluiten, dat in het algemeen 2 enkele telephonen de voorkeur verdienen boven 2 micro-telephonen met toebehooren.

Nog meer zal dit blijken, wanneer we de onderdeelen en de samenstelling van een bepaald toestel nagaan, waarvoor we dat van BERTHON-ADER nemen (1).

(1) Zie *De Militaire Spectator* 1891, bladz. 262.

1°. De telephoon bevat geene inrichting om den afstand van de trilplaat tot de polen te regelen, terwijl de meeste instrumenten (ook die welke, evenals de telephoon ADER, den doos-vorm hebben, bijv. de nieuwere soorten van SIEMENS & HALSKE en van MIX & GENEST) die wel bezitten.

2°. In de microphoon, bestaande uit 2 van elkaar geïsoleerde koolplaten, waartusschen eenige koolkorrels de veranderlijke contacten vormen, wordt het contact tusschen de koolplaten en de geleiding gevormd door 2 platte platina-draden, die door een caoutchouc ring (tevens isoleering) tegen de koolplaten worden aangedrukt. Dit contact is niet zeer goed, want het komt wel voor, dat de platinadraad terugwijkt en eenigszins in het caoutchouc dringt, waardoor dan het contact verbroken wordt.

3°. De elementen bevatten dezelfde actieve stoffen als de LECLANCHÉ-elementen; de scheikundige reacties en dus ook de voor- en nadeelen zijn daarom in het algemeen dezelfde.

De vaste stof, waarin hier evenals bij andere zoogenaamde droge elementen de werkzame vloeistof is opgeslorpt, vermeerdert echter den inwendigen weerstand en is niet gunstig voor de scheikundige reacties. De controle op deze elementen en het vernieuwen van de oplossing kan minder zijn, daar de verdamping langzamer plaats heeft.

Een nadeel van de in den toestel BERTHON-ADER gebruikte elementen is dat de ebonieten flesschen dichtgesmolten zijn of wel met het deksel uit één stuk bestaan. Het inwendige van het element kan daardoor niet gezien worden. Bovendien is voor het openen en sluiten, evenals voor het klaar-maken van de vulling, eene speciale inrichting noodig. Is deze niet overal aanwezig, waar voor den seindienst deze toestellen gebruikt worden, of in de onmiddellijke nabijheid, dan kan het gebeuren, dat op zeker oogenblik de telephonische overbrenging van berichten onmogelijk is.

Een groot aantal reserve-elementen zal dikwijls dit gebrek kunnen verhelpen.

4°. De oproeping wordt verricht met een elektrische bel, die bewogen wordt door den stroom van een SIEMENS'inductor. De waarde van dezen toestel als wekkerinrichting is genoeg bekend. Zijn gewicht maakt echter de aanwezigheid in een draagbaar toestel minder wenschelijk.

5°. De commutator kan licht tot storing aanleiding geven. Door zijne aanwezigheid aan den buitenkant van den toestel kunnen de oppervlakken, die aan elkaar moeten raken, gemakkelijk vuil worden. Bovendien is het mogelijk, dat bij het losgaan van de bevestigingsschroef of door eene geringe verbuiging van den hefboom, het contact verbroken wordt.

De omstandigheid, dat laatstgenoemd onderdeel bij het begin en bij het eind van een gesprek moet worden omgedraaid, brengt mede, dat het vergeten hiervan de telephonische gemeenschap stremt. Wordt nl. de zwengel aan het eind van het gesprek niet omgedraaid in het eene station, dan kan het andere station het eerste niet met de bel oproepen. Het gevolg kan

eene langdurige storing zijn. Dat de telephonist, dikwijls een kanonnier, vooral bij langen dienst, tengevolge van vermoeidheid gemakkelijk het om-draaien van den hefboom kan vergeten, behoeft geen betoog.

De bijzondere eigenschappen van de micro-telefoon BERTHON-ADER maken deze voor gebruik bij de vestingartillerie dus zeker niet méér geschikt, dan andere micro-telephonen, waarbij het een of het ander der genoemde gebreken is vermeden.

De laatste toestellen zullen niet nader besproken worden, daar reeds uit de algemeene bespreking volgt, dat de combinatie van 2 enkele telephonen steeds de voorkeur zal blijven verdienen.

Ten slotte zij het ons vergund, de opmerkzaamheid te vestigen op de »telefoon voor militaire doeleinden" van den Kapitein ZIGANG, waaromtrent volgens de *Electrotechnische Zeitschrift* de volgende bijzonderheden in de *Revue Industrielle* voorkomen:

»De toestel van ZIGANG bestaat uit 1 geveer en 2 ontvangers voor elken post. De ontvangers, van het systeem-AUBRY, met magneetdragende plaat, zijn klein en sterk en geven gearticuleerde geluiden zeer duidelijk weer. De geveer, in een kastje geplaatst, is eveneens een solide magnetische telefoon, die niet aan storingen is blootgesteld. De inrichting hiervan is zoo, dat onder den invloed van de stem, stroomen van hooge spanning ontstaan, die in het andere station in den ontvanger sterke, gearticuleerde geluiden voortbrengen, en dat er een sterk oproepingsteeken mede kan worden voortgebracht. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de omstandigheid, dat, wanneer de trilplaat met de magneetpolen in aanraking wordt gebracht, de geïnduceerde stroom sterker is dan die, welke eene vormverandering van de plaat op een afstand van de polen tot oorzaak heeft.

Om de bedoelde aanraking te krijgen is het voldoende de spreekopening met den mond te sluiten. Na het wegnemen van den mond brengt de elasticiteit van de plaat, deze weer in haren oorspronkelijken vorm terug.

De twee door deze bewerking ontstane stroomen geven in den ontvanger twee geluiden, die echter te zwak zijn om als oproepingssignaal te dienen. Kan men echter die geluiden bestendigen door de trilplaat van den ontvanger in trilling te houden, dan ontstaat in deze een toon, waarvan de hoogte afhankelijk is van den trillingstijd van het membraan van den geveer.

Hiervoor behoeft men slechts de spreekopening met den mond te sluiten en een oogenblik den klank *o* uit te spreken. Om de lucht, die bij dit keelgeluid in de telefoon komt, gelegenheid te geven om te ontsnappen, zijn 4 nauwkeurig berekende openingen (2 mM. doorsnede) op zij van het deksel aangebracht.

De amplitudo der trillingen is 0,05 mM. en veroorzaakt dus wisselstroomen, die veel sterker zijn dan die, welke tot nog toe met dezelfde toestellen werden voortgebracht.

De in den ontvanger ontstane toon kan tot op 6 à 8 M. in het vrije veld, en 15 à 20 M. in een gesloten zaal gehoord worden.

Het gegeven signaal is sterker, als men een der boventonen van den grondtoon der plaat treft, wat met eenige oefening gemakkelijk te bereiken is.

Boven andere dergelijke toestellen bezit het hier bedoelde eenige bepaalde voordeelen: Men kan dicht vóór de spreekopening van den gever met zachte stem een gesprek voeren, hetgeen bij den voorpostendienst, vooral 's nachts, van nut kan zijn. De gewone stem wordt normaal overgebracht, zelfs wanneer men 80 c.M. vóór de opening spreekt. Het oproepingsteeken is eenvoudig en sterker dan andere dergelijke signalen en vereischt geen bijzonderen toestel, die aan storingen blootstaat."

Het zou misschien aanbeveling verdienen, door een proef uit te maken of de bedoelde telephoon in de practijk werkelijk de aangegeven voordeelen bezit. Voor het gebruik bij de vestingartillerie zou daarvan in het bijzonder partij kunnen worden getrokken.

Is het nl. onder ongunstige omstandigheden (bijv. als 1 post in de onmiddellijke nabijheid van een vurende batterij is geplaatst) niet mogelijk de berichten op de gewone manier over te brengen, dan zou men gebruik kunnen maken van het oproepingssignaal. Door dit langer of korter aan te houden, kunnen dan vooraf bepaalde teekens (berichten) of wel letters en woorden door de in het MORSE-schrift gebruikte teekens worden overgebracht.

P.

EENE LEVERANTIE
TEN BEHOEVE VAN
IERSCHE HUURTROEPEN

IN DIENST VAN ONZE REPUBLIEK, 1675 ;

MEDEGEDEELD DOOR

J. G. FREDERIKS.

De volgende contracten, waarvan het eerste in extenso en het laatste iets verkort is, terwijl van de daartusschenliggende alleen de inhoud wordt opgegeven, behooren tot de vrij zeldzame bouwstoffen der geschiedenis van ons krijgswezen. Wij bezitten minder of meer juiste verhalen van verichtingen onzer legers in verschillende tijdperken der historie, die ten minste den lezer in staat stellen om de belangrijkheid eener gebeurtenis van dezen aard te beoordeelen en die in zekere mate inlichting geven aangaande het beloop van een krijg, die veelal een groote plaats inneemt in de geschiedenis van het land. Maar buiten dergelijke verhalen heeft de oudere geschiedschrijver zich zelden bewogen. De ontwikkelingsgang der verbeteringen in het militaire vak is door hem niet altijd duidelijk aangeteekend, en hoe meer de mededeelingen zouden kunnen dienen om inrichtingen en regelingen te leeren kennen, hoe schaarscher zij worden.

De hier opgenomen overeenkomsten uit het leger van den Stadhouder WILLEM III eischten in het oog der Redactie van dit volgschrift eenige toelichtingen: zij worden gaarne, al is het in bescheiden omvang en soberen inhoud, gegeven, na de stukken zelve.

a. Op huyden den 1 Maert 1675 compareerden voor my SALOMON VAN DER SLUYS openb. Nots presente d'onderschreve getuygen de Heere DANIEL OBRYEN grave van CLARE ter eenre en S^r. BARTRAM SENA koopman alhier ter andere zyde, dewelcke verclaerde gecontracteert te zyn wegens de coop en Leverantie van twaelf hondert genaemde koddebecxe hoeden, op de monster gelijk welgemelte Heer Graeff op dato een heeft ontvangen, welcke 1200 hoeden gezegde S^r. SENA belooft te leveren binnen dese stat te Hope dit en half April aenstaende, zulx dat dese geheele partye off het laeste van dien geleverd zal moeten zyn voor den 17 April eerstcomende ten pryse van

twee en veertig stuivers voor yder hoet zullende elckx met een leere sweed bant van binnen, zonder yts meer werde gemaect en geleverd. Des sal hy vercooper S^r. SENA vermogen dese leverantie te doen met hondert off wel minder hoeden tseffens en wanneer de leverantie sal werden gedaen aen d' hoogstgemelte Hr. Graeff off syn ordre zoo sal daerneffens ook telkens de betalinge moeten geschieden van 't gene dat geleverd wert, en soo vervolgens totdat de volle leverantie en volle voldoeninge van dese sal zyn volbracht welverstaende is expres geconditioneert zoo haest hij S^r. SENA een partye hoeden gereet sal hebben en alsoo leverantie kan doen, dat alsdan telkens sonder delay off exceptie d' selve zullen aengenomen en voldaan worden door hoogst gemelte Heer Graeff off syn ordre. Hiervoren verbinden de wedersyts hunne respective personen en goederen egeen uytgesondert, dselve te dien fine subjecterende alle Heeren, Hoven, rechten en rechteren. Edoch d'wyle welhoogstgemelte Heere Graeff CLARE de nederduytsche Tale niet wel en verstaet zoo is te dese mede gecompereert d' Heer PATRICIUS LEE Capiteyn, de Nederduytse en Engelsche talen sprekende en verstaende d' welcke verclaerde den inhoudt deses den Heere Graeff voorn^t wel en behoorlyk in de Engelsche tale te hebben geinterpreteert. Aldus gepasseert in Amst^m present Srs TOMAS KERBY ende JOANNES SENA als get.

CLARE; P. LEE; BARTRAM SENA; THOMAS KERBY; J. SENA.

Quod attestor,

S. V. SLUYS, Nots.

Protocol notaris S. VAN DER SLUYS

Amsterdam A^o 1675 Kast C.n° 275.

b. Contract als voren, 1 Maart 1675, met S^r. NATHANIEL HAULSEY wegens leverantie van 1200 duffelse draegbanden voor den prys van 46 stuivers het stuk.

c. Contract als voren, 1 Maart 1675, met S^r. WILLEM PEKOCK DE JONGE koopman alhier wegens leverantie van 9000 Amsterdamsche ellen carsaijen als: 6000 ellen orangie en 3000 ellen blaeu couleur en nog 4800 Amsterdamsche ellen blaeu baj.

d. Contract als voren, 1 Maart 1675, met S^r. TOMAS KERBY koopman alhier wegens leverantie van 1200 paar blaeww geverfde wollen mans engelsche kousen die geleverd zullen worden binnen Amersfoort.

Onmiddellyk op bovenstaand contract volgt:

Waernaer op den 20 April 1676 voor mij Nots ende ondergeschr. get. gecompereert is d'H^o JOHN FENWICK Colonel van 't regiment hetwelck de

Heere Graeff VAN CLARE voor dese heeft gehad. En bekende te hebben ontfanghen van S^r. TOMAS KERBY de twaelf honderd paer blaeuwe geveffde kousen die hij S^r. KERBY volgens voorstaende contract gehouden was te leveren aen gemelte Heere Graeff VAN CLARE en alsnu geleverd syn aen gemelte H^r. Colonel FENWICK die 't selve regiment heeft becomen, welke Heer FENWICK heeft gecort of korten sal de som van twee hondert guldens die door S^r. TOMAS KERBY voor desen syn ontfangen op rekening. Weshalve hij H^r. comparant niet alleen deselve S^r. KERBY voor leverantie was quiterende maer ook hem soo wegens dselve leverantie als oock wegens de gecorte f 200.— nu en altoos bevrijdende kosten schadeloos Indemneerende soo tegens Hooggemelte H^r. Graeff CLARE als alle anderen wien het soude mogen zyn (enz.)

De oorspronkelijke aanlegger dezer overeenkomst is een edelman uit de Iersche provincie Munster, DANIEL O'BRIEN, Graaf VAN CLARE, wiens naam doet denken aan Bryan, den held, die lang de onafhankelijkheid verdedigde zijner geboortestreek, welke ook den naam droeg van Thomond, dat is Noord-Munster. Die held van het laatst der elfde, en den aanvang der twaalfde eeuw, is geen dichterlijke verpersoonlijking uit de krijgsvangen van het eeuwenlang voor zijne rechten strijdende Erin, maar een volkomen historisch wezen. Daar het woord Bryan alleen in den vorm moet verschillen van hetgeen wij bij den Gallischen inval te Rome een Brennus hebben leeren noemen, beteekent het voor ons niet meer dan opperhoofd, aanvoerder, held, koning, doch stelt niet, gelijk zoo menig onverklaarbare eigenaam, een bijzonder persoon voor. Niettemin kan daarvan in het eigenaardige der taal zeer licht eene nieuwe benaming worden afgeleid: de heldenzoon, Onac Bryan, O'Bryan, O'Brien, dat in de Engelsche gedaante Obrien en, door de uitspraak weldra het voorkomen aanneemt van Obreen, in welke laatste geval zelfs de vroegste uitspraak niet meer wordt gehoord. Verwantschap van geslacht is niet met zekerheid vast te stellen, maar taalkundig hebben de namen een gemeenschappelijk vaderland en eenzelfde afkomst.

Het oude gebied van Bryan, Thomond, kreeg den naam van Clare, naar een Engelsch avonturier, die zich eenigen tijd in die streken gebied had verworven; doch onder HENDRIK VIII droeg MURROCH O'BRIEN zijn goed aan den Engelschen Souverein op in 1543, en ontving het weder in leen. Onder ELIZABETH ontstond het graafschap in den nieuwen vorm, met den titel van Lord INCHIQUIN, van welke Baronnie nog altijd een lid der O'BRIENS den titel en het gezag heeft. Niet slechts is er een Lord in het geslacht gebleven, maar ook een ridder, Sir LUCAS, en een lid van den Geheimen Raad te Dublin. Van de groote Iersche grondbezitters, is de Lord de vierde in rang en heeft dan ook twintig duizend morgen gronds. Het is meest weiland, dat zeer goede paarden oplevert; de landbouw is er niet bloeiende; de mijnwerken brengen niet genoeg op; in de laatste jaren

vermindert de bijna geheel catholieke bevolking sterk, omdat zij door hare behoeften tot landverhuizing gedrongen wordt: wij zijn thans, waar wij wenschten te komen, in het tijdvak van ruim twee eeuwen geleden, onder de heerschappij en den arbeid der werfers voor den krijgsdienst. De Graaf VAN CLARE in het derde vierendeel der zeventiende eeuw bracht een twaalfhonderdtal landskinderen bijeen, vormde die tot een regiment, waarover hij als eigenaar en kolonel het gezag voerde, en verhuurde die aan onze Hoog Mogenden, tot versterking der krijgsmacht van den Prins van Oranje, die gereed stond om zijn vijfden veldtocht te openen tegen de legers van LODEWIJK XIV, in den zomer van 1675 (1).

Dat die halfwilde Ieren — want die hoedanigheid werd hun gaarne door hunne Britsche mede-onderdanen toegekend — in een eenvormig gewaad moesten gestoken worden, is duidelijk: nieuwe kleeding hadden zij wel bij hunne inscheping moeten ontvangen, want de plunje der Ieren is nooit keurig geweest. Met het contract voor ons, kunnen wij hen reeds eenigermate kennen, — broek en wambais waren toen zoowat overal 't zelfde: de uitmonstering moest het fraaie aanbrengeu. Er was heel veel oranje aan, en redelijk wat blauw bij. De laatste kleur was ook die der kousen, en het ontzagwekkendste stuk, althans volgens de prenten van ROMEIN DE HOOGHE en zijne kunstbroeders, was hun koddebecxe hoed, zooals het contract zegt.

De Dictionnaire van LITTRÉ verklaart dit op het woord Caudebec: »espèce de chapeau de laine, ainsi appelé de la ville de Caudebec en Normandie;” en BACHIENE leert ons in zijne bewerking der *Algemeene Geographie van HUBNER*, (Amsterdam, 1769), dl. I, bladz. 185, van deze aan den mond der Seine gelegen stad: »De hoeden, die hier gemaakt worden, zijn in grote achting.”

Wij hebben dus hier een voorbeeld, hoe het lieve Vaderland in het bezit kwam van verdedigers zijner rechten en onafhankelijkheid, en hoe deze tot eene gedeeltelijke belooning daarvoor in de kleeren werden gestoken. Het onderwerp is eene zaak van een omvangrijk onderzoek. Het is altijd eene vraag van gewichtige oeconomie geweest, hoe eene zoo groote huishouding als een leger voorzien wordt van hetgeen reeds bij een betrekkelijk klein aantal personen, die bijvoorbeeld een gesticht bevolken, moeite geeft, ofschoon deze laatste vast op hunne plaats blijven en niemand denkt aan eenige storing bij den toevoer van het noodige. Waar het contract met

(1) Men vergelijke: *Historical memoir of the O'BRIENS*, by JOHN O'DONOGHUE, A. M., Dublin, 1860. Dit uitvoerig werk, XXII en 551 bladz. in 8o, bevat niet slechts de geschiedenis van genoemd geslacht, maar ook die van Ierland, vooral in betrekking tot Engeland, en door de militaire bedieningen van verscheidene leden dezer familie ook die der krijgsgeschiedenis gedurende de zeventiende en achttiende eeuw, vooral met betrekking tot ons Vaderland en Frankrijk, inzonderheid ten tijde van Prins WILLEM III en LODEWIJK XIV, alsmede gedurende de oorlogen over het staatkundig evenwicht van Europa na beider dood.

den Ierschen Graaf aanleiding toe geeft, betreft alleen de uniforme kleeding en, onderdeel of niet, zij is reeds een heel onvolkomen volbracht onderzoek, en blijft bezwaarlijk om af te scheiden van het geheel, waarvoor zorg moet gedragen worden.

De oudste overgebleven berichten aangaande dergelijke zaken zijn meer algemeen bekend geworden uit de rekeningen der graaflijkheid en van enkele steden; de laatst uitgegevene zijn die van Middelburg, door den Heer KESTELOO bewerkt voor het Archief, dat het Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen het licht deed zien.

Eene niet onbelangrijke mededeeling aangaande het tijdvak der inrichting van ons krijgswezen onder Prins MAURITS wordt gevonden in de Inleiding tot het Journaal van A. DUJCK, en deze danken wij aan de ge oefende hand van den Heer LODEWIJK MULDER. Zulke bepalingen doen zien, hoe gebrekkig de toestanden waren, en brengen tot de kennis der onvolkomenheden van het krijgswezen in de oude Republiek. Aanvankelijk moesten de manschappen, die draagbare vuurwapenen hadden, 55 ten honderd van het voetvolk, zelf zorgen voor hun kruut en lood. Later werd hun dit verstrekt — dit is het geliefkoosde woord gebleven — doch dan werd het op de soldij gekort. Er werd van alles zooveel »verstrekt,» dat van niets anders wordt gehoord, dan van kortingen. De manschappen werden niet rechtstreeks door den Staat betaald, maar door de bevelhebbers. Elke maand had er eene afrekening plaats; de groote maand telde 48 dagen, de kleine 36. Onder zekere omstandigheden werden aan den soldaat levensmiddelen uitgereikt; men had daarvoor zelfs een Generaal van de vivres. Maar de soldaat had veelal eene vrouw met het onvermijdelijke kroost, en deze wezens waren voor rekening van den avontuurlijken huisvader. In het leger had men personen, die »zoetelden,» dat is, die levensmiddelen in 't klein verkochten, en welke doen denken aan personen, waarvan reeds PLAUTUS en SALLUSTIUS gewaagden. De soldaat leefde bij deze doorgaans op crediet, en, als dit niet meer ging, moest de boer het ontgelden. Maar zijne gelijkvormige kleeding kwam van den bevelhebber, en de manschappen droegen zooveel mogelijk diens kleuren, evenals de volgelingen van den middeleeuwschen ridder hierin het wapenbord van den aanvoerder vertoonden. Die opschik was daarom bij de landmacht meer eene bijzondere aangelegenheid, dan bij het zeewezen. Al deze punten zijn grootendeels opnieuw te onderzoeken, en de hier vermelde contracten mogen daartoe eene bijdrage zijn.

Amsterdam, April 1893.

MEDEDEELINGEN OP TECHNISCH GEBIED.

(Vervolg van No. 3, bladz. 215.)

(Met schetsen op plaat IV.)

HET ARTILLERIEMATERIEEL.

Stelsel CANET.

II.

SNELVUURKANONNEN.

Meer nog dan vroeger het geval was, wordt de kanonnier in de moderne oorlogen voor het vraagstuk gesteld in zeer korten tijd een groot aantal, welgerichte schoten af te geven op een zich snel verplaatsend doel.

Terwijl men tegen ongedekte levende doelen in het *mitrailleur*-vuur met geweer-kogels (*mitrailleurs*: NORDENFELT, GATLING, GARDNER, MAXIM) de oplossing van dit vraagstuk trachtte te vinden, en tegen de achter lichte dekkingen opgestelde troepen de *revolverkanonnen* (HOTCHKISS, NORDENFELT) met kalibers van 37 mM. tot 65 mM. meermalen met schitterend succes optraden (1), hebben de geschutconstructeurs er sedert 1888 naar gestreefd *snelvuurkanonnen* met kalibers van 10 tot 15 cM. samen te stellen, waarvan de zware, met groote snelheid voortgeschoten projectielen in staat zouden zijn zelfs scheepspanters te doorboren.

Ook de »Forges et chantiers de la Méditerranée» heeft ter bereiking van dit doel uitgebreide proeven genomen, aanvankelijk met de CANET-kanonnen van 65, 75, 90, 100, 120, 140 en 150 mM., lang 30, 40 en 50 kaliber, in de laatste jaren met kanonnen van 57, 65, 100, 120 en 150 mM., lang 60 en 80 kaliber.

Het hoog opgevoerde *ballistisch vermogen* van deze vuurmonden (2) werd ook

(1) In den nacht van 25 op 26 Augustus 1884 boorde de Fransche kanonneerboot *Vipère* met het vuur uit de »HOTCHKISS» twee chineesche torpedobooten in den grond.

(2) Bij de proeven werden o. a. de volgende uitkomsten verkregen:

Het kanon van 57 mM., lang 80 kaliber, buskruitlading 1,4 KG., gaf bij een gasdruk van 3093 KG. per cM². het projectiel van 8 KG. een aanvangssnelheid van 1005 M.;

het kanon van 15 cM., lang 50 kaliber, gaf het projectiel van 40 KG. een aanvangssnelheid van 760 M., waardoor het aan de monding een smeedijzeren plaat van 37,8 cM. zou kunnen doorboren.

hier weer verkregen door de juiste *zielconstructie*, het groote *ladingsquotient* en de samenstelling van het *buskruit*.

De groote *vuursnelheid*, 10 schoten in de minuut, wordt bereikt door de wijze waarop het kanon *geopend en gesloten* wordt; door gebruik te maken van *patronen*, zoodat kogel, kardoos en ontstekingsmiddel gelijktijdig worden ingebracht, door de *reminrichtingen* welke den terugloop beperken en het richten gemakkelijker maken.

Ten einde de bediening rustig te doen plaats hebben, worden de manschappen en ook het materieel tegen granaatkartetskogels beschermd door een stalen plaat, die aan de affuit verbonden is (fig. 7).

Het snelvuurkanon CANET bestaat in het algemeen uit een stalen kernbuis, versterkt door een mantel, waaromheen een ring, warm zijnde, geschroefd is; vóór dezen ring is nog een korte conische mantel om de kernbuis geklemd. Al naar gelang de remrichting is samengesteld, draagt de ring de tappen, is zij voorzien van een kussen waarmede de vuurmond in een slede rust, of wel is zij afgedraaid tot een kraag, die den zuiger vormt voor den remcylinder, welke het kanon omgeeft.

Het openen van den vuurmond geschiedt door één enkele horizontale beweging, van een hefboom, waardoor de sluitschroef rondgedraaid, achteruitgehaald en zijwaarts verplaatst wordt.

Het sluitstuk bestaat uit een sluitschroef A, fig. 1, 2, 3, rustende in een draagring B, welke laatste naar achteren verlengd is tot een draagstuk C, en om een verticalen bout *a* zijwaarts kan scharnieren.

De vereeniging van den draagring, hetzij met den vuurmond, hetzij met de sluitschroef, geschiedt, evenals bij het veldgeschut (zie bladz. 211), met behulp van een grendel *b*.

Van de draden van sluitschroef en moer zijn om den ander 4 sectoren weggesneden, zoodat de schroef bij $\frac{1}{8}$ omwenteling vrij komt.

In een rondgaande groef op het achtervlak van de sluitschroef zijn een drietal tanden *d* aangebracht; hierop werkt een kegelvormig rondsel *e*, dat op de spil *f* is vastgezet, zoodat door ronddraaiing van die spil aan de schroef $\frac{1}{8}$ wenteling kan worden gegeven.

De sluitschroef is naar achteren verlengd door een ingeschroefden tap D, die, gestoken in een cilindervormige doorboring van het geleistuk E, daarmede verbonden wordt door de opsluitmoer *g*. Dit geleistuk rust op het draagstuk en kan daarover in de lengterichting glijden in een paar sponningen; een verticale doorboring in het geleistuk dient ter opname van de spil *f*, die zich, bij de verplaatsing van het geleistuk over het draagstuk, beweegt in een overlansche groef in dit laatste aangebracht.

Op het, onder het draagstuk uitstekende, vierkante gedeelte van de spil *f* is een gebroken hefboom gestoken, die dient en om de sluitschroef te laten wintelen, en om het geleistuk over het draagstuk te verplaatsen. Hij bestaat uit een langen arm *h*, die het handvat *i* draagt, en een korten arm *k*, die

nagenoeg loodrecht op den eersten staat. Deze korte arm eindigt in een rol r , die bij beweging van het handvat loopt in een sponning l , welke aan den onderkant van het draagstuk is uitgespaard. Deze sponning bestaat uit twee gedeelten, een cirkelvormig gedeelte, concentrisch met de spil van den hefboom g en een recht gedeelte, naar dat middelpunt gericht.

Door het handvat met kracht van rechts naar links (1) te bewegen zal:

1°. de spil f en daardoor ook het rondsel e draaien, waardoor de sluitschroef $\frac{1}{2}$ wenteling ondergaat; de rol op den korten hefboomsarm doorloopt hierbij het cirkelvormig gedeelte van de sponning en stoot tegen den linkerzijkant van het rechte gedeelte daarvan. Gelijkijdig hiermee glijdt een kam op de spil door een insnijding van het geleistuk en stuit tegen het achtervlak van den draagrings. Het verder ronddraaien van den hefboom om de spil wordt hierdoor belet; en zal

2°. het steunpunt van de rol in de sponning het draaiingspunt van den hefboom worden, zoodat het geleistuk genoodzaakt wordt zich achterwaarts te bewegen over het draagstuk; hierdoor glijdt ook de rol r van den korten hefboom in het rechte gedeelte der sponning achteruit. Deze bewegingen van rol en geleistuk zullen opvolgend en afwisselend plaats hebben, totdat de rol stoot tegen het uiteinde van de sponning, waarna de beweging van het handvat

3°. een draaiing van den draagrings om den scharnierbout a tengevolge zal hebben.

Bij sommige vuurmonden geschiedt het openen van het sluitstuk automatisch en wel bij het in batterij terugloopen van het kanon. Hiertoe is onder aan den vuurmond een hefboom F aangebracht, fig. 7 en 8, draaibaar om den scharnierbout a van den draagrings en van boven voorzien van een nok n , die aansluit tegen het achtervlak van den vuurmond.

De achterkant van den hefboom F drukt tegen een rol m , fig. 1 en 3, die onder aan den langen arm van den hefboom van het sluitstuk is aangebracht.

Een draaipin o verbindt den hefboom F aan een trekstang t , die zijn ligplaats vindt in een koker H , welke in de lengterichting onder den vuurmond geplaatst, in het midden ondersteund wordt door een geleistuk, dat zijwaarts verplaatsbaar is in de groef van een draagstuk G . Dit draagstuk is vast —, het vooreinde van den koker scharnierend verbonden aan de affuit.

De koker H bestaat uit twee gedeelten; het achterste gedeelte draagt een ring p , die door een spiraalveer steeds naar achteren geduwd wordt en in dien stand een paar palveeren q gespannen houdt, waardoor de pallen u gedrukt worden tegen de trekstang, die zich hier binnen bevindt. Deze trekstang is omgeven door een spiraalveer v , die werkende tusschen het achtervlak van den koker H en een verhoogden rand van de trekstang, deze steeds vóóruitdrukt.

Wanneer het kanon bij het schot terugloopt, zal de hefboom F en door den nok n , en door den scharnierbout a meegenomen worden; de trekstang loopt

(1) Bij sommige vuurmonden is de scharnierbout aan den linkerkant aangebracht en geschiedt het openen van het stuk door een beweging van het handvat van links naar rechts, o. a. bij het kanon van 65 mm.

achter uit den koker (fig. 8a) en spant de spiraalveer v . Bij het eindigen van den terugloop schieten de pallen over een verhooging w van den trekstang, waardoor deze belet wordt vooruit te gaan, wanneer het kanon weder in batterij loopt. Hierdoor wordt bij die beweging de draaipin o op zijn plaats gehouden en zal alsdan door den druk van den hefboom F tegen de rol m van den sluitstukhefboom de vuurmond geopend worden op dezelfde wijze als zulks met de hand plaats heeft.

Daar het draaipunt a van den hefboom F wel met den vuurmond vooruitgaat, derhalve de hefboom t om het punt o zal draaien, zal F zoowel als de koker H schuin gaan staan en zal het geleistuk zich zijwaarts verplaatsen in de groef van het draagstuk G. Hierdoor stoot een stift s , die zijwaarts onderaan den vuurmond is aangebracht, tegen den ring p , vóórdat het kanon in batterij is geloopt; de ring zal diensgevolge tegen zijn spiraalveer in naar voren worden gedrukt, waardoor de palveeren q zich kunnen ontspannen, en de pallen gelicht worden door de veeren ω . De verhooging w van den trekstang komt nu vrij, zoodat deze onder de werking van den spiraalveer v naar voren schiet. De hefboom F wordt alsdan meegenomen, totdat de nok n tegen den vuurmond stuit; de koker H wordt hierdoor weer evenwijdig aan de zielas gedraaid, zoodat de ring p , weer vrij komende van de stift s , onder de werking van zijn spiraalveer naar achteren schiet en de palveeren opnieuw spant.

Het sluitstuk blijft in den geopenden stand.

De onsteking van de geschutlading geschiedt mechanisch of wel met behulp van een electrischen stroom.

Voor de mechanische ontsteking, fig. 4, is in de as van de sluitschroef een slagpin α geplaatst, omgeven door een spiraalveer, die haar voorwaarts drukt. In den kop van de slagpin, die achter de sluitmoer g uitsteekt, is een dwarskanaal aangebracht tot plaatsing van een palstift β , waarvan de tandvormig afgesneden kop, onder de werking van een spiraalveer, steeds gedrukt wordt in een insnijding van den trekker γ . Deze laatste bestaat uit een hefboom, draaibaar om een verticale as en op 't uiteinde voorzien van een oog ter bevestiging van het aftrektouw. Door aan dit touw te trekken zal de trekker de slagpin achteruithalen en den slagveer spannen; loslating van het aftrektouw heeft ontspanning van de slagveer en afgaan van het schot tengevolge.

Een onzijdige ontsteking wordt voorkomen, doordat door een spiraalveer een stift δ tegen een neus van den trekker wordt gedrukt; om den trekker te kunnen laten draaien, moet de neus die stift, welke in het geleistuk geplaatst daarachter uitsteekt, naar binnen drukken, hetgeen eerst dan mogelijk is, wanneer een inzinking ϵ in het achtervlak van de sluitschroef tegenover de stift is gekomen. Dit is nu alleen het geval, wanneer de schroef na $\frac{1}{2}$ omwenteling het stuk heeft gesloten. De trekker heeft een tweeden arm γ' , aan welks oog het aftrektouw wordt vastgemaakt, wanneer de aftrekker achter den vuurmond moet staan.

Voor de electrische ontsteking zijn de beide uiteinden van den geleidraad op het achtervlak van den draagrings bevestigd; het eene uiteinde met een klem-

schroef q' , fig. 1, die in geleidend contact is met het metaal van den ring, het andere uiteinde met een klemschroef q , waarvan de geïsoleerde geleiding loopt naar een drukveer, die buiten het inwendig oppervlak van den ring uitsteekt. In de as van de sluitschroef is een koperen naald t , fig. 2, geplaatst (van het omringende metaal geïsoleerd door ebonieten ringen), die door een spiraalveer steeds naar voren wordt gedrukt, zoodat zij vóór het sluitstuk uitsteekt. Deze naald is in geleidend contact met een drukplaatje, dat geïsoleerd van de schroef op een van de gladde sectoren daarvan uitsteekt. Eerst wanneer het kanon geheel gesloten is, maken het drukplaatje van de sluitschroef en de sluitveer van den draagring contact en komt de naald tegen den stempel van het pijpje (zie later). De stroom, door den richter met behulp van een stroombreker gesloten, zal dan, loopende over de klemschroef op den draagring naar de drukveer, over het drukplaatje naar de naald, den stempel, den platinadraad, het metaal van huls en vuurmond naar de tweede klemschroef op den draagring, den platinadraad, van het pijpje tot gloeiing brengen.

De patroonhuls wordt bij het openen van den vuurmond meegenomen door twee haken, fig. 5, die, ingelaten in het ronde oppervlak van de sluitschroef, den rand van de huls diametraal omvatten. Deze haken, draaibaar om hun spil aan de sluitschroef bevestigd, functioneeren onder de werking van spiraalveertjes, die het achtereinde steeds naar buiten drukken.

AFFUITEN.

CANET heeft de affuiten, bestemd voor zijn snelvuurkanonnen, alle voorzien van *reminrichtingen* om den recul te beperken, en van een *«récupérateur»* om het in batterij terugloopen automatisch te doen plaats hebben.

Het kanon van 10 cM., fig. 7 en 8, is omgeven door een mof k , die met een paar tappen op de affuit L rust en den remcylinder vormt; een ring, klemmend om den vuurmond aangebracht, werkt in dien cylinder als zuiger.

Bij den terugloop van het stuk zal de vloeistof, waarmee de ruimte tusschen vuurmond en mof achter den zuiger is gevuld, door dezen worden samengeperst en door de nauwe openingen, tusschen cylinder en zuiger aanwezig, gedrukt worden naar de voorgelegen ruimte. Door den verhoogden druk, die daardoor aan de voorzijde van den zuiger ontstaat, wordt dáár een klep geopend, waardoor de vloeistof afgevoerd wordt naar een cylinder M onder den vuurmond en zal deze den hierin geplaatsten zuiger achteruitduwen. Door deze laatste beweging worden twee rijen Belleville-veeren saamgedrukt.

Wanneer de terugloop geëindigd is, zullen de zich ontspannende veeren de vloeistof naar den remcylinder terugdrukken, door een nauwe opening in de klep, en zal hierdoor het kanon langzaam in batterij komen.

De affuit zelf rust met een kring van conische rollen op een cirkelvormige grondplaat P . Een drietal U-vormig gebogen haken N belet het opspringen van de affuit, terwijl de draaiing daarvan ten opzichte van de grondplaat belet kan worden door middel van een remkussen S .

Om de zijdelingsche richting te geven moet dat kussen een weinig worden gelicht met behulp van een hefboom R, waarna de ronddraaiing van het samenstel over de grondplaat zeer gemakkelijk plaats heeft, totdat na loslating van den hefboom, die onder de werking van een veer neer wordt gedrukt, het remkussen daalt.

De elevatie wordt aan den vuurmond meegedeeld door middel van een draaiwiel V, dat, bevestigd aan de affuit, door tusschenkomst van een paar rondsels werkt op een getanden boog W, op de mof aangebracht.

Het kanon van 12 cM. ligt in een slede, die bij den terugloop wordt meege-
nomen en alsdan glijdt over de langsliggers van een raam. Dit raam rust met een paar tappen op de zijwangen en wordt verder aan het achtereinde ondersteund door twee getande bogen, die met hun ondereinde aan de affuit bevestigd, tevens dienen tot het geven van de elevatie. De affuit zelf rust op een soortgelijk onderstel als dat van 10 cM.; zij is aan den binnenkant voorzien van een horizontalen getanden boog, tot het geven van de zijdelingsche richting, met behulp van een draaiwiel, dat door tusschenkomst van een rondsel op dien boog werkt. Dit samenstel kan buiten werking gesteld worden om het stuk met handen om te zetten.

Ter beperking van den terugloop dienen twee remcylinders ter hoogte van de zielas en evenwijdig daarmede aan weerskanten van het stuk aan de slede verbonden; de zuigers hiervan zijn aan den voorkant van het raam bevestigd. Deze plaatsing van de remassen in hetzelfde vlak als de zielas heeft het groote voordeel dat het dompingskoppel opgeheven wordt.

Na den terugloop wordt het kanon weer in batterij gebracht door de werking van twee rijen Belleville-veeren, die steunend tegen een dwarsstuk van de affuit, gedurende den terugloop van de slede worden samengedrukt, doordat tijdens die beweging de vloeistof uit de remcylinders gestuwd wordt naar een onder den vuurmond geplaatsten centralen cylinder, op den zuiger waarvan een drukplaat is bevestigd, die op de veeren werkt.

Het onderstel voor het kanon van 15 cM. bestaat uit een spilkussen, een raam en een slede, waarin het kanon met de tappen rust.

Bij den terugloop van de slede, die op soortgelijke wijze beperkt wordt als bij 12 cM., beweegt deze zich horizontaal over het raam, waardoor het betrekkelijk zwaar geschut op een licht dek kan worden geplaatst; de wrijving wordt bij deze beweging belangrijk verminderd, doordat in de langsliggers van het raam rollen zijn aangebracht, waarop de slede rust. De récupérateur bestaat ook hier weer uit twee rijen Belleville-veeren.

Het raam rust op een krans van kogels, die een ligplaats vinden in de ringvormige groef, die voor de helft in het raam, voor de helft in het spilkussen is aangebracht.

De elevatie, zoowel als de zijdelingsche richting kan 't zij met de hand, 't zij met behulp van electriciteit aan den vuurmond gegeven worden.

In het eerste geval geschiedt de richting, zijdelings zoowel als in hoogte, met behulp van één draaiwiel A, fig. 9, bevestigd op een as, waarvan de tappannen C en D aan het raam vastgemaakt zijn. Twee cylinders B en E zijn over die as geschoven en kunnen elk hiermede gekoppeld worden door middel van een mof F. Deze mof, verschuifbaar langs een vierkant gedeelte van de as tusschen de beide cylinders geplaatst, is daartoe aan beide zijden voorzien van tanden, hetgeen eveneens het geval is met de naar haar toegekeerde einden der cylinders. Met behulp van een handel G, draaibaar om *b*, voor- of achteruitgeschoven, zal de mof een van de twee cylinders doen deelnemen aan de draaiende beweging van het draaiwiel.

Op den voorsten cylinder zit een worm H, die de draaiende beweging door middel van een rondsel overbrengt op een verticale as I; de tanden van een tweede rondsel, op die as bevestigd, grijpen in die van een getanden boog, in het spilstuk aangebracht. Hierdoor wordt dus de zijdelingsche richting gegeven.

De elevatie wordt aan den vuurmond meedeeld, wanneer de achterste cylinder aan de draaiwielas gekoppeld is. Op dezen cylinder zit eveneens een schroef zonder eind *k*, die grijpt in de tanden van een rondsel, dat, op een horizontale as bevestigd, deze en daardoor ook een tweede rondsel op die as zal doen draaien. Dit laatste rondsel werkt op een getanden boog aan den vuurmond.

Om te richten houdt de richter met de eene hand het draaiwiel A en met de andere den handel G.

Bij het geven van de richting met behulp van electriciteit wordt gebruik gemaakt van een motor (systeem KREBBS), die een verticale as L kan doen wentelen, aan welker boveinde een conisch rondsel is bevestigd; zin en snelheid van omwenteling worden geregeld met behulp van een commutator en rheostaat.

De as *a* van het draaiwiel draagt aan haar voorreinde eveneens een conisch rondsel, waarvan de tanden grijpen in die van het rondsel op de verticale as, wanneer het draaiwiel op zijn as achteruitgehaald en de as zelf naar voren geschoven is.

Door middel van de koppelmof kan nu de motor horizontale of verticale beweging van den vuurmond teweegbrengen.

Bij een andere inrichting der affuit kan de richting in horizontalen en verticalen zin gelijktijdig worden gegeven met behulp van twee motoren. Hiertoe dient een commutator, draaibaar om een verticale spil en voorzien van een verticale sleuf, waarin een handel op en neer kan bewogen worden.

Door beweging van den handel in de sleuf kan de zin en snelheid der beweging van den motor voor verticale richting geregeld worden; door gelijktijdigen zijdelingschen druk op den handel zal de commutator om de verticale spil draaien en daardoor de stroomsterkte zoowel als de bewegingsrichting van den motor der horizontale richting worden geregeld.

MUNITIE.

De patroon, fig. 10, bestaat uit een messing huls, die projectiel, buskruitlading en ontstekingsmiddel tot één geheel vereenigt en tevens als gasafsluiter dienst doet. Het projectiel wordt door wurging aan de patroonhuls bevestigd; in den bodem van die huls is een moer gesneden, ter opname van het pijpje: een slagpijpje, wanneer de ontsteking van de geschutlading mechanisch geschiedt, een electrisch pijpje, wanneer hiertoe gebruik gemaakt wordt van een electrischen stroom.

CANET heeft bij zijn snelvuurkanonnen de volgende projectielen ontworpen: stalen granaten met tijdschokbuis, gewone granaten met schokbuis, granaatkartetsen met dubbelwerkende buis en kartetsen; behalve de kartets zijn alle projectielen voorzien van een koperen band.

De buskruitlading bestaat uit een aantal schijven; de schijf aan den bodem is voorzien van een initiaal-lading. Eerst bij het laden wordt de sluitschroef, waarmede de bodem der patroonhuls is gesloten, vervangen door een pijpje.

Bij de electrische ontsteking wordt gebruik gemaakt van een pijpje, fig. 6, dat een metalen stempel *a* bevat, die door een omhulsel van bladtin en een ring van caoutchouc geïsoleerd wordt gehouden van de huls *b*. Een platinadraad *c*, omgeven door schietkatoen, vormt de geleidende verbinding tusschen stempel en huls.

Het aantal bedieningsmanschappen bedraagt 3, 4 of 5 man, naar gelang van het kaliber van het kanon. De richter, meestal tevens aftrekker, soms ook sluitstukbediende, plaatst zich links van het stuk, met de rechterhand aan het draaiwiel, met de linker- aan den hefboom van het remblok of de koppelbus. De overige manschappen blijven bij hun verrichtingen (aanvoer van patronen, sluiten van den vuurmond en verwijderen van de huls) zoover achterwaarts van den richter, dat deze ongehinderd rustig het doel kan blijven volgen; ook gedurende den terugloop van het stuk blijft hij op zijn plaats.

Voor het eerste schot moet de vuurmond met de hand geopend worden, daarna geschiedt dit bij de meeste kanonnen automatisch.

Met geoeffende manschappen werd aan boord van den Chileenschen kruiser *President Pinto* op 26 Februari 1892 de volgende vuursnelheid bereikt:

Zonder richten	met de 12 cM.	12 schoten	met de 15 cM.	10 schoten.
Richtend op stilstaand doel	» » »	5 à 6	» » »	5 à 6
Richtend op doel, dat zich in de schootsrichting beweegt	» » »	6 à 7	» » »	3 à 4
Richtend op doel, dat zich willekeurig beweegt	» » »	3 à 4	» » »	3 à 4

	Snelvuurkanonnen.					
	CANET.	KRUPP.	CANET.	KRUPP.	CANET.	KRUPP.
Kaliber in mM.	100	105	120	120	150	150
Lengte in Kal.	48	35	45	40	45	40
Gewicht kanon in KG.	1700	1200	2900	2200	5700	4770
» projectiel »	18	12	21	20	40	
» lading »	3	2,7	6	3,6	7,75	13
Aanvankelijke snelheid in M. . .	814	747	750	729	760	742
Levende kracht in mT. aan de monding.	442,3	341,2	602	542	1177	968
Levende kracht per T. kanon gewicht.	226,8	284,4	207	246	206,5	208
Max. spankracht KG. per cM ² . .	2660	2365	2800	2275	2600	2600
Indringing in smeedijzer mM. aan de monding.	366	284	234	230	277	261
Max. terugloop mM.	300	310	320	210	400	450

L. J. SCHELTEMA.

(Wordt vervolgd.)

BOEKAANKONDIGINGEN.

De Atjeh-blokkade mislukt. Eene critiek en een waarschuwing, door E. KEMPE, gewezen Commandant van een der schepen bij de blokkade. Uitgave van de Firma W. J. VAN HOOGSTRATEN, 's Gravenhage. 1893. Prijs f 0,50.

In deze brochure tracht de Heer KEMPE in hoofdzaak aan te toonen dat de slechte gang der zaken in Atjeh NIET toegeschreven moet worden aan een *fatum*, zooals de oud-Commandant der Zeemacht in Indië TEN BOSCH onlangs in eene brochure verklaarde, maar WÉL aan gebrek aan beleid bij de Indische Regeering. De schuld van het weifelend doorvoeren der blokkade van Atjeh over dat gedeelte, waar zij tot stand is gekomen, en het ongesloten laten van een groot gedeelte der Oostkust, waardoor invoer, zij het al langs een omweg, mogelijk bleef, moet volgens Schrijver geheel voor rekening komen van den Gouverneur-Generaal, die blijkbaar de Atjeh-zaken *à cœur léger* behandeld heeft.

Hoewel niemand zal kunnen weerleggen dat Zijne Excellentie blijkbaar nog geen gevestigde opinie heeft over de oplossing der Atjeh-quaestie, en hoewel ieder dit betreuren zal, zullen vermoedelijk geen onpartijdige beoordeelaars gevonden worden, die de schuld uitsluitend op den Opperlandvoogd werpen. De Regeering in Nederland, die hem aangesteld heeft, wist dat hij geen Atjeh-specialiteit was; zij kende hem als een man van doorzicht en kennis, maar die met Indië geheel onbekend was. Het was echter niet voor den eersten keer dat de troon te Buitenzorg door een aan Indië vreemden Heer beklommen werd. Die Heeren hadden zich vaak beter dan anderen, die te zeer met den ouden sleur als vereenzelvigd waren, een onbevungen oordeel over den toestand eigen weten te maken, en Indië dankt hun nog heden meer dan eene goede instelling.

Zoo kwam ook de tegenwoordige Gouverneur-Generaal in Indië vrij van vooroordeelen, niet gehecht aan den sleur, met den vasten wil om goed te kijken, eerlijk te oordeelen, verstandig te handelen. Hij kwam juist in den tijd, dat men te Atjeh algemeen dacht dat de Sultan weldra in onderwerping zou komen. De Gouverneur van Atjeh begaf zich naar Batavia en de Gouverneur-Generaal had, na hem gehoord te hebben, de beste hoop dat de Atjeh-zaak spoedig eene nieuwe, betere periode zou intreden. Dat gebeurde niet, de hoop bleek eene ijdele te zijn geweest. De teleurstelling bracht vele pennen in beweging; nu en dan werden voorspellingen gedaan, die wel eens raak waren (bij toeval doorgaans); dan werd de bekrompen blik van het bestuur in Atjeh gelaakt. De Gouverneur van Atjeh liet die praatjes praatjes, overtuigd dat het einde hem in het gelijk zou stellen; maar de twijfel kwam zoo in 't gemoed van den Landvoogd, die huisverig werd het bestuur te Atjeh den vrijen teugel te laten.

Ondertusschen was daar de blokkade ingevoerd; de Gouverneur van Atjeh wist dat deze niet zonder invloed was, en bepleitte, toen hij verplicht was om gezondheidsredenen naar Europa terug te keeren, dan ook krachtig het doorzetten van zijn stelsel. Doch ziet, toen ontving de Gouverneur-Generaal van verschillende hooge autoriteiten, waaronder ook militaire, eene zóó warme aanbeveling van den destijds Luitenant-Kolonel zijnden POMPE VAN MEERDERVOORT, dat hij meende aan dien drang toe te moeten geven; de Heer POMPE VAN MEERDERVOORT werd als kolonel Gouverneur van Atjeh. Dat was eene fout, daar de Gouverneur-Generaal wist dat de nieuwe Gouverneur andere inzichten in de Atjeh-zaken had dan hij. Maar moet die fout geheel op het hoofd van den Gouverneur-Generaal geladen worden? De Heer POMPE VAN MEERDERVOORT kreeg, *alvorens* tot Gouverneur van Atjeh benoemd te worden, een kort verlof naar Nederland en bracht dit in Den Haag door; wat is daar tusschen den Minister van Koloniën en hem behandeld? Waar die Minister en alle autoriteiten, die in dien geest geadviseerd hebben, éénstemmig met den Gouverneur-Generaal waren, mag daar de schuld alleen dien laatste aangerekend worden? — En toen het bleek, dat Kolonel POMPE VAN MEERDERVOORT niet de man was, die de Regering in hem gezien had, toen aarzelde zij niet hare dwaling te erkennen, wyl de voorstellen van den Heer POMPE VAN MEERDERVOORT haar vertrouwen niet vermochten te winnen. De nieuwe Gouverneur trad vrijwillig af. Als opvolger werd een hoofdofficier gekozen, die meermalen, en het laatst weer op Borneo, bewezen had een alleszins bekwaam aanvoerder en bestuurder te zijn. Na zijn optreden werd de scheepvaartregeling ingevoerd, nadat hij daaromtrent met den ontwerper, den Resident SCHERER, in commissie tot overeenstemming was gekomen. Ik betreur dien maatregel, omdat hij m. i. van gebrek aan kracht moet doen blijken, terwijl het tegendeel bedoeld is; dit heb ik in 1891 reeds — dus niet *après-coup* — in 't Indisch Genootschap bepleit, en in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* nader toegelicht; maar ik werp de schuld niet op den Gouverneur-Generaal. De Heer SCHERER was te goeder trouw, de Generaal DEIJKERHOFF was te goeder trouw, hunne overtuiging staat vermoedelijk even vast als de mijne. De blokkade wierp geen vruchten af, beweerden de couranten en geloofde de Gouverneur-Generaal; de voorlaatste Gouverneur van Atjeh, de Generaal VAN TEIJN, wilde ook, maar later, tot eene scheepvaartregeling overgaan; alles drong den Gouverneur-Generaal mijns inziens weer tot toegeven. De drang kwam ook ditmaal én van de autoriteiten in Nederland, én van die in Indië, én van de publieke opinie. Ook heden betreur ik dien maatregel nog oprecht, en mijn vrees dat hij geen doel zal treffen is versterkt door de berichten, die vermelden dat de scheepvaartregeling wel met groote wilskracht ingevoerd is, maar weer meer met een vriendelijk glimlachje dan met heerschersblik, meer met welwillendheid dan met zelfbewuste kracht toegepast wordt; — maar in weerwil van dit alles doet de Atjeh-zaak mij niet, zooals den Heer KEMPE, aan het Panama-schandaal denken; in weerwil van dit alles beschuldig ik noch den Opperlandvoogd, noch eenige andere autoriteit van gebrek aan gezond verstand, of erger! — Waar de oplossing der Atjeh-zaak bekwame mannen, die zich daaraan *geheel gewijd* hebben, zooveel hoofdbrekens heeft gekost, zonder dat zij den steen der wijzen konden vinden, gaat het niet aan den Gouverneur-Generaal daarvan de schuld te geven, die onder vele, vele beslommeringen, van Buitenzorg uit, geheel Indië moet regeeren.

Aan wie dan de schuld? Een fatum? Och, dat is een woord, gelijk te stellen met tegenspoed, *déveine*, e. d. m. Geeft iemand er hoogere beteekenis aan, dan haal ik daar de schouders voor op. Er rustte een fatum op Sumatra's Westkust, speciaal op Bondjol, maar met COCHIUS en MICHIELS kwam de veine, dank zij hun goed inzicht in de zaak, aan onze zijde. Er rustte een fatum op Bandjar te Bali, maar DE BRABANT blies het weg, omdat hij den toestand goed inzag. Er rust een fatum op Atjeh, maar de man, die de zaken goed genoeg inziet om dit weg te blazen, is nog niet gevonden. Er rust een fatum op **Kaloet** ook. Maar als morgen de aanvoerder gevonden wordt, die verheugd zegt: „**veel Atjehers op een punt samen, des te beter; hoe meer vliegen in één klap, hoe liever!**” dan verdwijnt ook dat fatum als een nevel.

Deel ik Schrijver's opinie niet, waar hij den Gouverneur-Generaal te zwaar beschuldigt, wiens grootste *gebrek* was tot nu toe niemand te vinden, dien hij in Atjeh-zaken zijn volle vertrouwen durfde schenken, toch heeft de brochure vele belangrijke, leerzame gedeelten. Waar Schrijver van de leden der Volksvertegenwoordiging meer belangstelling voor Indië, speciaal voor de Atjeh-quaestie vraagt; waar hij het leven aan boord der blokkade-schepen vóór Atjeh schetst; waar hij op meer flinkheid, in stede der zoetsappige toegeeflijkheid, tegenover de Atjehsche hoofden aandringt, daar kan hij op de sympathie van den lezer ten volle rekenen.

Ten slotte nog eene aanmerking over de strekking van het geheele werk; 't is eene scherpe critiek van het verledene; de Schrijver zegt op blad. 30 zelf: »wij achten het geen goede wijze van critiek uitoefenen, wanneer daarbij niet tevens aangegeven wordt, welke verbetering moet worden aangebracht.” Nu zou men verwachten dat volgen zou, welke verbeteringen voor het »heden en de toekomst” aangebracht moeten worden, zooals de Majoor VAN HEUTSZ dit in zijn onlangs verschenen, met meesterhand geschreven, werk *De onderwerping van Atjeh* gedaan heeft. Maar neen, Schrijver geeft ons aan hoe de blokkade, *die afgedaan heeft*, had dienen te worden georganiseerd. Welk practisch nut kan dat thans hebben?

De Heer SCHERER, *van het civiel bestuur*, gaf zijne meening, de Majoor VAN HEUTSZ *van de landmacht* stelde daar de zijne naast, de Heer KEMPE geve nu die *der zeemacht*, vóór het te laat is, dan heeft de Gouverneur-Generaal een volledig advies, dan kan de scheepvaartregeling misschien nog ten goede keeren! Ik eindig met het door Schrijver meermalen aangehaalde: »gouverner, c'est prévoir.”

G. NYPELS.

Breda, 8 April 1893.

Strategische beschouwingen over vervolgingen en terugtochten, hoofdzakelijk met het oog op den werkring der cavalerie, door G. P. A. G. H. RÖMER, Ritmeester 2de Regiment Huzaren, Venloo, W. VAN DER SLOOT. 1893. Prijs f 1,10.

Opnieuw heeft genoemde ritmeester de pen opgevat om in eene brochure van bovenstaanden titel veel lezenswaardigs omtrent het optreden der ruitery bij vervolging en terugtocht te verzamelen. »Lezenswaardig” geeft evenwel niet juist den indruk terug, dien men bij de kennismaking verkrijgt, althans wanneer dat lezen niet met zeer veel ernst en aandacht geschiedt. 't Is meer bepaald eene studie,

eene vereeniging van strategische en tactische beschouwingen, aangevuld door voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis. Vooral het einde van het eerste gedeelte verlevendigt het bewustzijn hoe ontzettend veel moeilijkheden aan eene tijdig ondernomen en krachtig doorgezette vervolging verbonden zijn, hoe de daartoe noodige troeven in den regel ontijdig zijn uitgespeeld. Zijn de geleverde beschouwingen meestal juist en erkent men daarin menigmaal het oordeel van de toonevende autoriteiten op tactisch en strategisch gebied, van zelve spreekt het dat, waar zoo veel geboden wordt als in de besproken brochure, hier en daar stellingen voorkomen die voor bestrijding vatbaar zijn. Zoo komen ons de aanwijzingen en bevelen, te geven bij een plotseling intredenden terugtocht, waarbij de terugtrekkenden door den vijand op de hielen gevolgd worden (bladz. 49), te kunstmatig voor en kunnen wij ons moeilijk eene bevelvoering voorstellen, die onder zulke omstandigheden het hoofd niet alleen zóó goed bij elkander zou hebben, maar zelfs bij machte zou zijn om den terugtocht zoo in details te regelen. Zoo viel ons bij het aanboudend wijzen op het in den regel aan te bevelen voeling houden van den geslagene met den vervolgenden vijand op, dat het toch denkbare geval dat men zich geheel van dezen wil losmaken om partiële nederlagen te voorkomen en zoo noodig opnieuw verrassend achter eenige terreinafscheiding op te treden en zóó tijd te winnen, niet is genoemd. Hierbij zweefde ons het terrein tusschen IJssel en Nieuwe Hollandsche Waterlinie voor oogen. Deze enkele opmerkingen mogen een bewijs zijn dat wij de brochure met aandacht hebben doorgewerkt en de Schrijver ons tot nadenken heeft weten te stemmen. Vandaar dat wij ze gaarne in de belangstelling van vele kameraden, zowel als ter bespreking bij de theorieën der officieren aanbevelen.

W. W.

De bepakking van den Nederlandschen Infanterist te velde, door C. K. VAN DER WIJCK, Kapitein bij het regiment Grenadiers en Jagers. 's Gravenhage, GEERS, J. & H. VAN LANGENHUIJZEN. 1893. Prijs f 0,30.

Zeer zeker mogen wij iedere poging toejuichen, die gedaan wordt om te trachten de zwaarte der bepakking van den infanterist tot een minimum terug te brengen.

De Militaire Spectator vestigde dan ook reeds in N°. 5 (bladz. 321) van den vorigen jaargang de aandacht op dat punt (1) en veel van wat daar werd betoogd, schijnt ook instemming gevonden te hebben bij den Schrijver van bovengenoemde brochure. Hij komt althans betreffende het vervallen van den ranselzak, de broekdraagbanden, het medenemen van slechts één hemd en het in overeenstemming daarmee bepaald voorschrijven, dat ook de derde onderbroek moet worden thuis gelaten, tot hetzelfde besluit.

Moge dit denkbeeld ook verder ingang vinden, opdat althans die gewichtsvermindering verkregen wordt.

Het komt ons intusschen voor, dat op eenvoudiger en meer rationeele wijze en zonder kosten voor het Rijk, reeds dadelijk eene gewichtsvermindering van 3 KG. te verkrijgen is, wanneer men daarbij in rekening brengt, dat de tegenwoordige industrie zeer zeker in staat is om een stevig hoofddeksel en goede sterke schoenen van minder gewicht te leveren.

(1) Zie ook *De Militaire Spectator*, 1892, bladz. 239 en 257.

Wij zouden wenschen af te schaffen :

kwartiermuts	0,180 KG.,
broekdraagbanden	0,100 » ,
ranselzak	0,280 » ,
thuis te laten :	
1 hemd.	0,500 » ,
handschoenen	0,100 » ,
zakboekje	0,075 » ,
mouwvest.	1,150 » ; en
het gewicht der schoenen brengen op 1,25 KG., minder alzoo	0,940 » ,
vermindering op het hoofddeksel.	0,225 » .
Totaal	3,550 KG.

Nemen wij nu daarentegen den werkkieel mede, dan komt men tot een gewichtsbesparing van 3 KG.

Ook wij vinden, evenals de Schrijver, één hoofddeksel voldoende, maar zouden daar zeker niet de tegenwoordige kwartiermuts voor verlangen. Wij hechten er aan, dat de soldaat een stevig doch licht hoofddeksel heeft.

Het is waar, dat het handgemeen raken in het gevecht niet zoo algemeen voorkomt. Voor de eerste indringers in een positie of sterkte blijft toch nog altijd de kans daarop bestaan en is het daarom wenschelijk dat het hoofd goed beschut is, daar instinctmatig de meeste kolf- en sabelslagen zich daarop richten. Maar bovendien hangt zoo'n slappe muts bij eenigszins aanhoudenden regen den soldaat als een natte doek om zijn hoofd en kan hij haar dan meestal niet behoorlijk opzetten, daar zij hem in dien toestand te klein is.

Het vervangen van den ransel door een anderen ranselzak, en de schoenen daarboven op te binden, zooals de Schrijver voorstelt, komt ons niet gewenscht voor. Van welke stof men overigens in de toekomst den ransel wil maken, is ons betrekkelijk onverschillig. Wel hechten wij er intusschen aan, de schoenen in den ransel te kunnen hebben en willen dan ook de schoenzakjes behouden, om natuurlijk het linnengoed niet vuil te maken.

In Indië kan men de schoenen dragen, zooals de geachte Schrijver voorstelt, en heeft dat dan ook plaats. Men vergete daarbij echter niet, dat het in den Oostmoesson, het tijdperk der operatiën, in maanden soms niet regent, de zon daarenboven zeer krachtig is en alzoo alles zooveel spoediger droogt. Men kan daar driemaal op een dag nat en droog zijn, zonder van kleederen te verwisselen. Het is dus onverschillig of de schoenen nat worden.

Geheel anders is het echter hier. Komt men met modderige en natte schoenen thuis, dan is het eerste, waar men behoefte aan heeft, droge sokken en schoenen en kan er uit een hygiënisch oogpunt niet genoeg opgelet worden, dat de manschappen althans die kleedingstukken verwisselen. Hoe nu, wanneer het paar op den ransel even nat is als het andere, dat de man heeft aan gehad?

Wat het medenemen van een attila, Atjeh-buis, litewka of ons mouwvest betreft, hetzij al of niet in de toekomst met pandjes, zoo zouden wij dit kleedingstuk wenschen thuis te laten.

Wij voor ons zouden daarentegen gaarne zien, dat bij mobilisatie aan ieder zoo noodig, eene nieuwe werkbroek en kiel werden uitgereikt. Die werkkieel kon dan bij kille zomernachten onder de kapotjas aangetrokken worden en deze dan

in dat geval als demi-saison fungeeren. In het kwartier en bivak kan die kiel tevens dienen om zich eens op zijn gemak te stellen en de kapotjas te doen drogen of luchten.

Wat nu de laarzen der vestingbataljons aangaat, zoo komen deze, dunkt ons, ten opzichte der belasting niet in aanmerking. Die troepen zullen grootendeels per spoor naar hunne bestemming vervoerd worden, en eenmaal daar zijnde, hebben zij geen lange marschen meer te maken. Zij gebruiken de laarzen dan alleen op het werk of laten haar achter.

De borstrokken zal men toch in den zomer wel niet medenemen? Wij zullen het toch reeds warm genoeg hebben.

Eveneens kunnen wij niet aannemen, dat het de bedoeling is in den ransel gevulde houders mede te nemen. Hoe zal men, in actie zijnde, tijd vinden om die daaruit te nemen?

Het komt ons voor, dat des avonds na het gevecht, in het kwartier of bivak terug zijnde, de man, na aanvulling zijner munitie, die houders dan eerst vult om zijn linkervoortasch opnieuw te voorzien. De gevulde houders in den caisson moeten dienen tijdens het gevecht.

Of het dragen van den eetketel onder de klep van den ransel, of in den verplegingszak, zooals de Schrijver den broodzak wil herdoopt zien, eene verbetering is, betwijfelen wij. De klep zou dan zooveel langer, en de ransel weer evenredig zwaarder worden, want de ketel mag niet kleiner zijn. In omstandigheden dat de soldaat zijn eigen soep zou moeten koken, moet hij beginnen den ketel boordens toe met water te vullen. Dit zal dan ook wel de reden zijn voor de grootte van den ketel.

Dat men verplicht zou zijn zijn knipmes in den ransel en den eetketelsteel in den ketel te bergen, omdat men deze voorwerpen in de officieele opsomming van het gewicht der velduitrusting onder de bedoelde rubrieken aantreft, is wel wat ver gezocht. Dikwerf wordt er geklaagd, dat men tot in de minste details alles voorschrijft; maar wanneer men het knipmes niet in den zak zou durven doen dragen, omdat het onder de rubriek „uitrusting” voorkomt — waartoe het toch eigenlijk behoort — en daarvoor een nader voorschrift eischt, laat men dan toch ook nimmer meer spreken van zelfstandigheid.

Al mogen wij nu ook in enkele opzichten met den geachten Schrijver van gevoelen verschillen, zoo heeft hij intusschen een goed werk verricht, door het onderwerp weder eens onder de aandacht te brengen en te doen uitkomen, dat de uiterste grens der belasting van den infanterist overschreden is. Men onthoude zich echter bij soortgelijke voorstellen te veel in details af te dalen, de gedachten van de hoofdzaak af te leiden, waardoor dikwerf goede pogingen minder kans van slagen krijgen.

Manuel du sous-officier d'artillerie de campagne, par FR. LECLERQ.
Gand, MEIJER-VAN LOO. 1892.

In het onder bovenstaanden titel verschenen werk vindt men al die voorschriften verzameld, welke kennis voor den onderofficier der Belgische veldartillerie vereischt wordt, om onder de meest verschillende omstandigheden zijn dienst volgens de daarvoor bestaande bepalingen te kunnen uitoefenen.

In hoofdzaak worden daarin achtereenvolgens behandeld:

- I. Dienstvoorschriften (inwendige dienst, kazerneering, gezondheidsvoorschriften, kleeding en uitrusting, administratieve bepalingen en exercitie-reglementen).
- II. Legering en marschen.
- III. Paarden en paardentuig.
- IV. Materieel (inrichting, onderhoud, beheer).
- V. Richten en schieten.

Dat het bezit van zulk een handboek, vooral voor het kader, groote waarde heeft, behoeft bijkans geen betoog. In stede van uit een groot aantal reglementen en voorschriften, vaak ten koste van veel tijdverlies, te moeten zoeken wat op zijn werkkring betrekking heeft, vindt de onderofficier hier alles, wat hij weten moet, bijeengebracht en zoo gemakkelijk gerangschikt, dat het geen twijfel lijdt of het nazien van iets, dat hij zich niet goed meer herinnert, zal door het bezit van een dergelijk boek bijzonder in de hand gewerkt worden.

Niet voor den Belgischen onderofficier alleen heeft dit werk echter waarde, daar iedereen, die de bereden artillerie onzer zuidelijke naburen tot in hare bijzonderheden wil leeren kennen, daaruit een groot aantal wetenswaardige gegevens zal kunnen putten.

Op enkele bijzonderheden wenschen wij hier met een enkel woord de aandacht te vestigen.

De oefening der dienstplichtigen, die den 1sten October onder de wapenen komen, wordt zoodanig geleid, dat deze den 1sten April in de stukrijderschool voldoende bedreven zijn, en de jongste lichter dus gedurende de zomer-oefeningsperiode gezamenlijk met de oudere manschappen aan de exercitiën der batterijen kan deelnemen. Dat, tengevolge van dit bijzonder gunstige tijdstip van opkomst, de opleiding dier miliciens zoo geregeld — en dus zoo vruchtdragend — mogelijk kan plaats hebben, spreekt vanzelve: daar, waar men de recruten dan ook in een ander gedeelte van het jaar onder de wapenen doet komen, kan men niet licht even gunstige uitkomsten verkrijgen.

Het kader, dat met de instructie der recruten belast zal worden, ontvangt van den batterijcommandant zelf het noodige onderricht, opdat die opleiding geheel volgens zijne bedoelingen en in overeenstemming met de bestaande voorschriften zal plaats hebben. De omschrijving van de verplichtingen van den instructeur, zooals deze in het »Manuel» voorkomt, is o. i. de lezing overwaard.

Ten einde de batterijen op de grootst mogelijke sterkte aan de oefeningen te doen deelnemen, wordt het geheele voor den wachtdienst benodigde personeel om beurten door een der batterijen gegeven en hebben alle corveediensten — tenzij dit om bijzondere redenen niet kan geschieden — des middags na half twee uur plaats.

Tegen het misbruik maken van sterken drank worden over het algemeen zeer strenge voorschriften gegeven. Dronkenschap wordt steeds gestraft met een »punition grave», terwijl de naam van dengene, die zich hieraan heeft schuldig gemaakt, gedurende zes maanden op een duidelijk zichtbare plaats op de soldatenkamers wordt aangeeteekend. Bij de tweede recidive gedurende een kwartaal worden de soldaten der laagste klasse naar eene compagnie van discipline overgeplaatst, terwijl gegraduateerden of manschappen der 1ste klasse, die gedurende den loop van een jaar 3 maal wegens dronkenschap gestraft zijn, teruggesteld

moeten worden. Zij, aan wie uit hoofde van dronkenschap het dragen van de sabel (welke trouwens door de minderen alleen op zeer bijzondere feestdagen buiten dienst gedragen wordt) verboden is, worden aan een buitengewone korting op hunne soldij onderworpen.

De korporaals en manschappen worden in de gelegenheid gesteld om hunne wenschen ten opzichte van de keuze en het bereiden der spijzen aan den officier, die met het toezicht op de menage belast is, op behoorlijke wijze kenbaar te maken, doordien maandelijks één korporaal en één man per afdeling worden aangewezen, om eenmaal per week door dien officier omtrent wenschelijk geoordeelde wijzigingen gehoord te worden. Ten einde de bereiding der spijzen zoo goed mogelijk te doen geschieden, ontvangen de koks hunne opleiding in de militaire hospitalen.

Men tracht bij de ruiters bijzondere zorg voor de paarden, welke zij berijden, aan te kweken, door aan elkeen, die gedurende acht jaar éénzelfde paard gereden heeft, een gratificatie van 50 frs toe te kennen.

De ouders der miliciens ontvangen — tenzij zij meer dan 50 frs. in de directe belastingen betalen — gedurende den actieven diensttijd van hunnen zoon, met uitzondering van tijden van mobilisatie en van oorlog, eene maandelijksche schadeloosstelling van 10 frs, welke elk kwartaal wordt uitgekeerd. Indien de militieplichtige geen ouders heeft, wordt deze som op de spaarbank gestort; het bedrag dezer spaarpenningen wordt eerst 5 jaar na het eindigen van den actieven diensttijd uitbetaald.

W.....P.

*Ataka pjechotu. (Het aanvallend gevecht der infanterie),
door SKOEGAREWSKI. St. Petersburg, A. BENKE. 1893.
Prijs f 2.*

De Schrijver van bovengenoemd werkje, dat onlangs voor de tweede maal in druk verscheen, stelt zich in 't bijzonder ten doel de verschillende zienswijzen, die op dit gebied bestaan, nader toe te lichten en met elkaar te vergelijken. Zijne beschouwingen loopen dus geheel over de bestaande literatuur en richten zich in de eerste plaats tegen de (Russische en enkele buitenlandsche) reglementen en instructiën. Hierin ontdekt hij vele gebreken, die een zeer groote beteekenis hebben en zich bij tallooze gelegenheden in de krijgsgeschiedenis op de treurigste wijze hebben bewaarheid.

In de officieele Russische instructiën bijv. staat zelfs niet beslist aangegeven, dat een verkenning van den vijand en de vaststelling van een plan van aanval hieraan moeten voorafgaan.

Een verwijt verder, dat nagenoeg alle voorschriften treft en verreweg het zwaarst weegt, is wel hunne *eenzijdigheid*.

Zij geven alle als 't ware éénzelfde voorgeschreven oplossing voor honderd geheel verschillende vraagstukken en werken daarom zoo noodlottig, omdat vele hogere en lagere bevelhebbers zich niet aan het voorschrift durven te onttrekken, waar zij in den ruimsten zin van de zoo spaarzaam toegestane vrijheid moesten gebruik maken.

Dat er niet de minste eenstemmigheid heerscht omtrent de vraag, wat men eigenlijk onder den infanterie-aanval verstaat, of deze aanval moet bestaan uit

een onafgebroken of wel een sprongsgewijs avanceeren, of men aanvankelijk spaarzaam of krachtig zijn vuur moet openen enz. enz., kan niemand raadselachtig voorkomen.

Alle beweringen zijn op hare beurt juist.

De zoozeer uiteenlopende omstandigheden toch, die men in de werkelijkheid aantreft maken nu gebiedend noodzakelijk, wat in een later oogenblik bepaald verderfelijik is, en toch meent elk op al die vragen met slechts één antwoord te kunnen volstaan, een antwoord, dat zich geheel regelt naar de toevallige, persoonlijke ondervinding van den spreker.

De Schrijver voor zich kent ook slechts één antwoord, maar dat luidt: »Overeenkomstig terrein en omstandigheden.»

Maar waar moet men zich dan aan vasthouden, wanneer het niet mogelijk is den normalen aanval in ruwe trekken te reglementeeren? Men kan toch niet *alles* aan zelfstandig optredende bevelhebbers overlaten?

Zeker, is het antwoord, en kan men dat niet, dan is het noodig, dat zoodanig commandant zich zoo volledig oefent, dat hij wèl volkomen zelfstandig weet te handelen; de oefening en opleiding van den officier krijgen hierdoor een veel hooger beteekenis, dan zij tegenwoordig hebben.

De Schrijver geeft een zeer gedetailleerde en uitgebreide studie van het geheele verloop van den infanterie-aanval, een onderwerp, dat hij ook in een menigte aangehaalde Russische, Duitsche en Fransche werken van naam besproken vindt.

Dit en de omstandigheid, dat al zijne beschouwingen op de treffendste wijze gesteund worden door een reeks voorbeelden uit de wel doorwerkte krijgsgeschiedenis van 1871 en 1877, geven een bijzondere waarde aan dit werkje, dat door zijn klaren, logischen stijl bovendien volle aanspraak heeft op evenveel waardeering van andere zijde, als het op eigen grondgebied reeds mocht onder vinden.

v. A.